

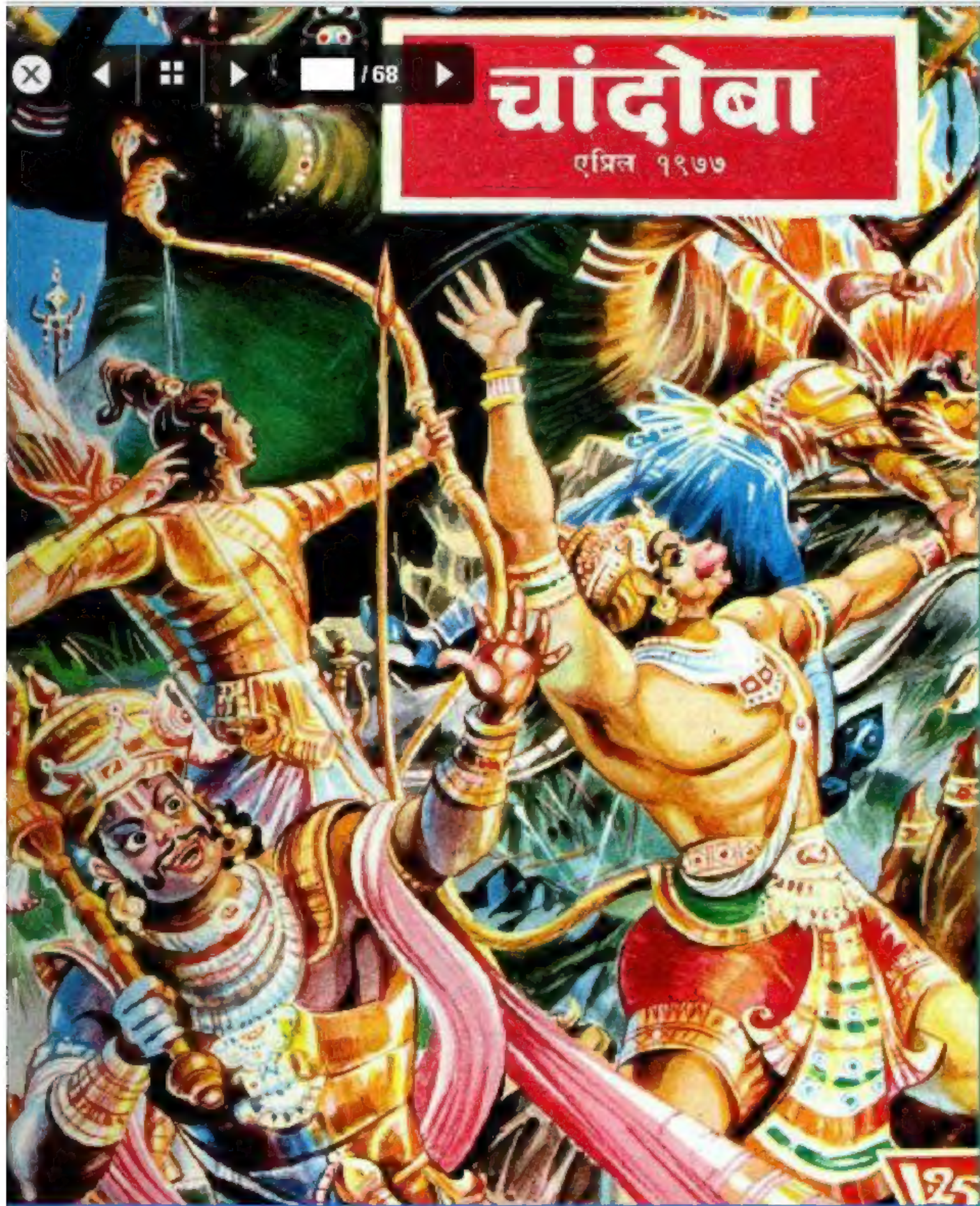

/ 68

चांदोबा

एप्रिल १९७७

125

अमरवाणी

त्वाज्यं न धैर्यम् विदुरेति काले,
घेयति कदाचित् गतिं मान्स्यात् सा,
यथा समुद्रेऽपि च प्रेतभंगे
सां यात्रिको वाञ्छति सतुल्येव

॥ १ ॥

[किती मोठे मंडांतर आले तरी धैर्य सोडना काय पये. कारण धैर्य असेल तर कदाचित् त्या संकटातूनही सुटका होण्याची शक्यता असते. समुद्रात जहाजे फुटकी तर प्रवाशी स्वतः त्या वाचविण्यासाठी यत्नचालतेच.]

व्यसने मित्रपरीक्षा,
शूरपरीक्षा रणांगणे सचति,
विनये भूयपरीक्षा,
दानपरीक्षा च दुर्मिसे

॥ २ ॥

[संकटसमयी मित्राची परीक्षा होते, रणांगणावर शूरवीर कणसाची परीक्षा होते. सत्त्वपथात नोकरीची आणि बुद्ध्यालात बालधर्माची.]

न सदमवाः कशाघातम्,
न सिद्धा धनगजितम्,
परं रंगुलिनिदिष्टम्
न सहते मनस्विनः

॥ ३ ॥

[बांगण्या जातीच्या चोडमांना दुखा होत नाही. सिंहांना मेघमर्जना सहन होत नाही. स्वाभिमानी माणसाला दुसऱ्याने दाखविलेल्या दोष सहन होत नाही.]

मित्रलाभ

[४४]

सुरोवराच्या काठी चारही मित्र जलंदाने
रहात एके दिवशी दोलत बसले असता
चित्रांग (हरण) हजर नव्हते. बाकी मित्र
बापसात म्हणू लागले-“कां बरे आले
नाही ते? कोणत्यातरी शिष्टावाचाच्या
तावडीत किंवा शिकान्याच्या जाळ्यात तर
सापडले नसेल? आणखी कोणत्यातरी
जीवघेण्या संकटात तर सापडले नसेल?”

जेवटी मंथरक (कांसव) कावळचाला
म्हणाले-“अरे लघुपतनका! त्याला सोधत
फिरणे मला किंवा हिरण्यकाला (उंदीर)
शक्य नाही. म्हणून तूच आकाशात उडत
जाऊन पाहून तसे बरे की, चित्रांग जिवंत
आहे की इहलोक सोडून गेले.”

लघुपतनक त्याप्रमाणे उडत गेला
सुरोवराच्या जवळच एका जामी जाळ्यात
सापडलेला चित्रांग त्याला दिवला. त्याला

फार वाईट वाटले. त्याने विचारले-
“मित्रा! काय रे हे?”

मित्र भेटतांच हरणाचे दुःख जास्तच
वाढले. ते कावळचाला म्हणाले-“संपलं
आता या जगाशी नाते. या संतधाकडी
एका मित्राचे दर्शन घडलं, याहून जास्त
आणखी काय पाहिजे? मी प्रसंगजबाब
तुला कमी अधिक काही बोललो असेन
तर मला क्षमा कर. मी क्षमा करायला
सांगितल्याचे आपल्या दोघां मित्रा नाही
सांग.”

कावळ्या म्हणाला-“मित्रा! वामच्या-
सारखे मित्र असतां तू जगाशी नाते सुट-
ण्याच्या गोष्टी बोलतो आहेस, हे बरोबर
नाही, बुवा! मी जातां जाऊन हिरण्यकाला
पेऊन येतो. तो तुझ्या जाळ्याच्या दोऱ्या
तोंडून तुला सोडवील.”

काळ्याने हरणाला वीर दिला आणि उडत कांसव आणि उंदीर होता तेथे आला. त्याने हरणावर आलेल्या प्रसंगाचे वर्णन केले आणि हिरण्याला आपल्या परीवर बसवून तत्क्षण परतला.

आपल्या मित्रांना पाहील्यावर हरणाला वीर आला व ते त्यांचा म्हणाले—“ह्याप्याने शकदांत मदतीला घावणारे तुमच्यासारखे मित्र जोडले पाहिजेत.”

उंदीर हरणाला विचारू लागला—“दिवा! इतका शहणा तू असतां ह्या जाळ्यात कसा काय सांपडलास रे?”

“मी जाळ्यात सांपडलो, हे पहिल्यानेच नव्हे रे! असाच एकदां मागे मी जाळ्यात

म्हणून तर तुमच्यासारख्यांशी मैत्री होण्याचे भाग्य लाभले.” हरण म्हणाले.

उंदराने ती गोष्ट सांगायला सांगितली. तेव्हां हरण म्हणाले—“ती गोष्ट मागाहून सांगेन. शिकारी कोणत्याही क्षणाला येईल, मला प्रथम या जाळ्यातून सोडव.”

उंदीर हसून म्हणाला—“मी जवळ हजर असतां तुला शिकाऱ्याची भिती असण्याचे कारण नाही. मला थोडेफार शास्त्रज्ञान आहे. म्हणून विचारले.”

“दुर्दैव आलं की, माणसाची सर्व जकड भुंग होऊन जाते, काम करीत नाही. मोठमोठे जाडजूड श्वश्रू लिहिणारे सुद्धा त्यांच्या कपाळावर काय लिहिले आहे त्यातले एक अक्षरेखील छोडू शकत नाहीत.” असे म्हणत हरण आपला जुना अनुभव सांगू लागले.

“कार दिवसांपूर्वी, मी सहा महिन्यांचे पाडस जसेन, कळपाच्या पुढेपुढे जात जसे. मोठी हरणे वाटेत लाचखोरां किंवा इतर काही शोका असला तर उडी मारून स्वतःचा अभाव करीत.

“एके दिवशी मी कळपावरोंवर जात असतां आमच्या वाटेवर एका शिकाऱ्याने जाळे पसरून ठेवलेले दिसले. मोठी हरणे ते ओलांडून पलीकडे उडी मारून गेली.

नव्हती. म्हणून मी पळत जाऊन जाळ्यात सांपडलो.

“शिकाऱ्याला फार धानंद झाला. त्याने माझे पाय बांधले. मला जाळ्यात सापडलेला पाहून बाकीची हरणे स्वतःचा जीव वाचविण्यासाठी पळून गेली.

“परंतु मुर्खाने त्या शिकाऱ्याने माझा गळा कापला नाही. मी दिसायला सुंदर असल्याने मला ठार करण्याऐवजी कोणाला पाळायला दिले तर वास्त नफा होईल असा विचार करून तो मला घरी घेऊन गेला. मला स्वच्छ धुवून काढले आणि खूप सजवून नेऊन एका राजाच्या हाती विकले.

“राजाने माझे प्रेमाने घालून पोषण केले. राजघराण्यासल्या बायकांनी माझे दंतके लाड पुरविले की मला नको झाले.

“इतक्यात पाबसाळो आला. गडगडू लागले, विजा चमकू लागल्या व पाऊस पडू लागला. माझं मन जंगलाकडे आपल्या कळपाकडे धाव घेऊ लागले. “केश्हां भेटतो

आपल्या आप्तबंधूना, केव्हां अरण्यात मोकळेपणी वागडतो, असे मन अशीर होऊन मी बडबडू लागलो.

“माझं बोलण ऐकून सर्व थक्क झाले. मला भूतबाबा झाली असावी असा विचार करून राजाने एका मांडिकाला बोलाविले. ते मला काठीने बडवून माझं भूत उतरवू लागले. तितक्यात एका साधूने त्यांचा थांबवून विचारले—“की त्या विद्याच्या मुक्या प्राण्याला असे मारता? त्याने कोणते असे पाप केले.”

“मी बोललो ते त्यांनी साधूला सांगितले.

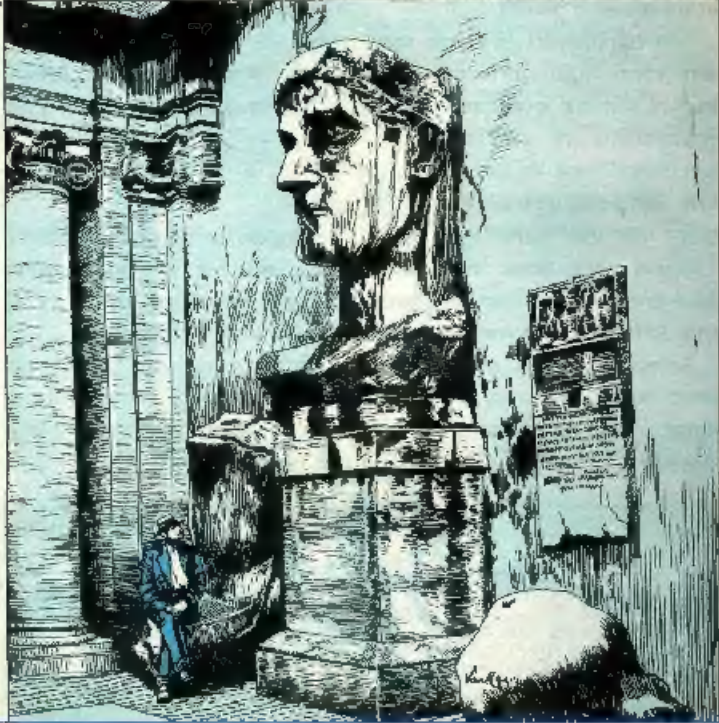
“हे दुर्दैवी हरण स्वतःच्या स्वातंत्र्यासाठी. मोकळेपणे हिडण्याफिरण्यालायक जंगलासाठी तडफडते आहे, स्वातंत्र्य काय? सोडून घा त्याण.” साधू म्हणाला.

“तेव्हां राजाने मला स्वच्छ धुवून काढले. बडवित्यामुळे माझ्या अंगाला क्षाणेच्या जखमांना औषध लावले आणि मला सोडून दिले.”

१८२. पहिला ख्रिश्चन चक्रवर्ती

नीरोसारख्या रोमन सम्राटांनी ख्रिश्चनांची संसृष्टीसंपद केली तर कांस्टंटायन नावाच्या सम्राटांनी रोमन साम्राज्याचा विघटन घर्मे हा स्वतःचा धर्म मानून त्याचा आधार केला. त्याचा सर्वप्रथम पुतळा प्रथम रोमन स्वरूपात होता. त्याचे डोकें व भगंश या चित्रित दिसतील.

माया सरोवर

[१४]

[सद्यस्थितीत खाली पडल्यावर जयशील व सिद्धसाधक वांचले. त्यांनी एका लुबाळा प्राणी खाणाऱ्या एका राक्षसीवृक्षाच्या हातातून वाचविले. त्याच वेळी तेथे धुजांची राणी मानो ती आपल्या वाज्जिपत्नी काही रांगत जमलां डोंगरावरून एका भयंकर जनावराने एक मोठी शिड्ड त्यांच्या अंगावर फेंकली. पुढे—]

जयशील व सिद्धसाधक डोंगरावरच्या त्या पडतांना त्या दगडाचा जो आवाज झाला, भयंकर प्राण्याकडे आणि त्याच्या त्यामुळे सर्व नयनभक्ति झाले. शेजारी उभा असलेल्या माणसाकडे आश्चर्य- लुजेवर आपापल्या नाहतांवर बसून भक्ति होऊन पाहू लागले. त्या माणसाला दहावीस कदम मागे सरकून पळून जायच्या आणि पूर्वी कोठेही पाहिले आहेले जय- तयारीत होते. त्यांची राणीमुळा बोडी वूर शीलला वाटू लागले. तो आठवीस असतां उभी राहून जयशील व सिद्धसाधकाला त्या भयंकर जनावराने फेकलेला खडक धुणाली—“अहो महाकाय, तो भयंकर जोराने येऊन ते उभे होते त्या जागेपासून वनसाणूस आणि त्याला नाचविणारा तो मुमारे पंचरावीस फुटावर वादळला. महाकाय गेले दहाबारा दिवस आम्हांला

“कंठेक”

फार त्रास देत आहेत. जंगलात शिकारीला आमच्यापैकी चार जण येले असता त्यांना या महाकायाने ठार केले. आमचे शत्रु त्याचा आसरा मिळाल्याने कोणत्याही क्षणाला आमच्यावर स्वारी करतील अशी शंका वाटते आहे आम्हांला.”

जयशील आणि सिद्धसाधकाला गडेकार जातीच्या राणीचे बोलणे ऐकून तिची कीर्तनाली. ती व तिच्या जातीचे लुने आपल्या परीने शूरवीर होते, हे खरे असले तरी त्या वनमाणसासमोर आणि त्याला नाचवणाऱ्या माणसासमोर त्यांचा धरकाप उगला होता.

सिद्धसाधकाने जयशीलला विचारले—
“काय रे, त्या वनमाणसा शेजारी हातात

देशातला माणूस वसेल का? पहातर जरा लक्ष लावून.”

जयशीलला देखील तो माणूस ओळखीचा, त्याला वाटत होता अगदी तीन असावासा वाटू लागले होते. परंतु तो आपल्यासारखा इतकी जंगले, रानेवने, डोंगर, नद्या ओलांडून इकडे इतका दूर कशाला आला असेल...?

जयशील या विचारात पडला असता त्या माणसाने आपल्या तलवारीची मूठ त्या वनमाणसाच्या पाठीत टोचीत त्याला काही तरी हुकूम दिल्यासारखे दिसले. वेदना असह्य होऊन त्या वनमाणसाने एक दोन उबड्या भारल्या आणि लाली बांकून एक मोठा खडक वर उचलण्याचा यत्न करू लागला. परंतु तो वगळ इतका मोठा होता की तो उचलून उभे राहणे त्याला जमत नसावेसे वाटले.

“साधका! तो त्या वनमाणसाकरवी आपल्यावर पुन्हा तो खडक सैकविण्याच्या प्रयत्नात दिसतो आहे. दिवसाच्या वेळी एवढा मोठा खडक आला तरी त्याच्यापासून स्वतःला बांबविणे संपूर्ण शक्य आहे हे त्या मूर्खाला कळत नसावेसे दिसते आहे.” असे म्हणत जयशील गडेकार जातीच्या राणीकडे वळून म्हणाला—“तुमच्या जातीचे लोक शिकारीला जातींना धनुष्यबाण वापरतात का? तसे एक धनुष्य व काही बाण मागवा.”

गडेकार जातीचे लोक सामान्यपणे

भाल्यानेच शिकारवगैरे करीत. तसा त्या जातीचा नियमच होता. तेव्हां त्यांच्याकडे तसे धनुष्यबाण कोटून असणार? पण त्यांच्या सेनापतीला एकदा जंगलात शिकारीला गेला असता एका जागी अनपेक्षितपणे एक मोठे धनुष्य आणि पांचवहा बाण सांपडले होते. ते त्याने, कोणाला कळू न देता फार काळजीपूर्वक आपल्या घरात लपवून ठेवले होते. ती गोष्ट त्याच्या राणीलासुद्धा माहीत नव्हती.

जयशीलने धनुष्यबाण घेऊन यमला सांगितल्यावर तो सेनापती आपल्या राणीकडे बावल्याबावल्या पाहून काही सांगण्याच्या विचारात दिसला, परंतु त्याच्या होडावाटे शब्दच फुटत नव्हता. ते ओळखून सिद्धसाधक त्याला म्हणाला—“काय रे ठेंगू शूरा! तू बोलामलासुद्धा इतका भितो आहेस तर युद्धात सैनिकांना आणि बंडेस्वारांना कसे काय प्रोत्साहन देणार?”

त्या प्रसंगाने जणूकही उत्तर देण्यासाठीच की काय तो लुजा सेनापती आपल्या राणीकडे थरथर कांपत पहात म्हणाला—
“महाराणी! आपल्या जातीने धनुष्यबाणाला हात लावू नये असा नियम आहे. परंतु मी तो नियम मोडला आणि जंगलात सापडलेले धनुष्यबाण मी आपल्या घरात लपवून ठेवले आहेत.”

ते ऐकून लुजाच्या राणीला राग आला. ती संतापून काही म्हणणार इतक्यात जयशीलने हातात तिला बांध राहण्यास लुजावले व म्हणाला—“तुमच्या सेनापतीने केलेले काम तुमच्या जातीच्या नियमाप्रमाणे किती मोठा अपराध म्हणून मानले जाईल, हे मला माहीत नाही. परंतु ते धनुष्यबाण तुम्ही लगेच मागविलेत तर मी एका क्षणात त्या वनमाणसाला वाटेला लावीन. त्यानंतर मी स्वतःच्या हाताने निराळे धनुष्यबाण तयार करून त्या माणसाला आणि तो वनमाणूस जिवंत राहला तर त्याला सुद्धा कसे ठार करायमाने त्याचा मार्ग काढतो.” लुजाची राणीने काहीच न बोलता आपल्या

सेनापतीकडे शोकारार्थी सहेतुक पाहिले. सेनापती बटविशी वापल्या बोहनावर चढून झाडीच्या आड विलेनास झाला. तो आपल्या घराकडे गेला.

मध्यंतरी वनमणसाने आणखी एक मोठा दगड उचलला. त्याच्या कंबराला बांधलेली बाखळी वरून उभा असलेला माणूस मोठ्याने योरडून तलवारीच्या सुठीने त्या वनमाणसाला पाठीत मारून खुणावीत काहीतरी हुकूम शेत होता. वनमाणूस चिडून जाऊन बाजूला सरकून त्याला हुकूम देणाऱ्यावरच दगड फेकण्याच्या विचारात विसला. तेव्हा त्या माणसाने तलवारीचे टोक वनमाणसाच्या गळ्यावरच ठेवले आणि मोठ्याने ओरडला.

वनमाणसावर विलेनास वनमणसाने आवाज डोंगराखाली उभे असलेल्या जयश्रीला व इतरांना छान ऐकू आला. जयश्रीला थोड्या हलक्या स्वरान म्हणाला—
“अरे साधका! तो माणूस कोण आहे, हे मी आता ओळखले. तो तुमच्या हिरण्यपूरचा माणूस नाही, आमच्या अमरावतीनगरीचा राहणारा आहे. मी जेथे जन्मलो वारलो ते गांव सोडून देशोदेशी हिंडत तुमच्या हिरण्यपूरला येण्यास, राजाजनांत भटकत फिरण्यास कारण हाच! तो एके काळी आमच्या वडसेन महाराजांच्या पदरी घोडेस्काराचा नायक होता. त्याचे नाव कृपाणजित.”

हे ऐकून सिद्धसाधक आश्चर्यचकित होऊन म्हणाला—“जयश्रीला! हे तर फारच विचित्र दिसते आहे! कोठे अमरावती नगरी आणि कोठे हे जंगल? तर मग आता काय करायचा विचार आहे तुम्हा?”

जयश्रीलाने एकदा स्वतःपूर्वक डोंगराच्या शिखराकडे पाहिले व म्हणाला—“साधका! बाण लावून, त्याला ठार करणारा कोण हे कळल्याशिवाय कृपाणजित मेलेला मला आवडणार नाही. तो त्या वनमाणसाकडून तेच काम करवीत आहे. त्याला बरोबर नेम घेऊन दगड कारता वेखील येत नाही. ते वनमाणूस त्याला सतावणाराच्या दाढ्यापातच दगड फेकणारसे विसते आहे.”

बाण आणायला गेलेला सुत्रांना सेनापती धनुष्यबाण घेऊन आला. त्याने मेंढ्यावरून उतरून बरोबर आणलेले धनुष्यबाण जयश्रीलाच्या नात्यावरच गळ्यावर आणून ठेवले. जयश्रीलाने धनुष्यबाण हातात घेऊन ते कामाचे आहेत का लक्षापूर्वक पाहिले. चांगले मजबूत होते ते. बरोबरचे सहाबाणही चांगले होते.

सिद्धसाधक त्या धनुष्यबाणांकडे पाहून म्हणाला—“जयश्रीला तू आपला धनु कृपाणजित आणि त्याच्या पांढऱ्या खुनांच्या वस्तीवर दगड फेकणाऱ्या वनमाणसाला परलोकी पाठविणार आहेस का?”

तो प्रश्न ऐकून जयश्रीला थोडे स्मित करून म्हणाला—“इतक्या दुरून त्या दोघांना

नेम घेऊन ठार करणे इतके सोपे आहे का रे? हे माण सामान्य बाण आहेत; ब्रह्मास्त्र किंवा नागास्त्र नव्हेत.”

एवढ्यात डोंगराच्या शिखरावरून काहीतरी आरडाओरडा झाल्यासारखा ऐकू आला. वनमाणूस चिडून भाऊत त्याला नास देणाऱ्यावरून उलटलेला दिसला. हापातला दगड त्याच्या दाढ्यापातच टाकण्याला तयार झाला होता. कृपाणजित तलवारीच्या टोकाने हळूच टोचीत होता आणि वनमाणूस इकडे तिकडे उड्या मारून स्वतःला बांबविण्याच्या प्रयत्नात होता.

इतक्यात विकडे चारपांच खुजे दोन्या घेऊन आले. त्यांनी दोन्या फेकून वनमाणसाचे पाय आणि हात वातुयाने बांधले.

तरी वनमाणसाने दगड खाली टाकला आणि स्वतःचे हातपाय सोडविण्याची धडपड करीत असलेला दिसला.

ते पाहून खुजांचा सेनापती अत्यंत खानंदाने जयशीलला म्हणाला—“अहो, या बयंकर प्राण्याला ठार करायला हीच संधी उत्तम आहे. नेम घेऊन वाग मारा त्याला.”

खुजांची राणीबुद्धा होकारार्थी मान हलवीत म्हणाली—“बरोबर असलेल्या त्या महाकायशिवाय त्या वनमाणसाची मुद्धा आम्हांला चिंती वाटते आहे. त्याला लोळविलात म्हणजे आम्हांला ठार कर-
ण्याच्या वेतात असलेल्या आमच्या शत्रूला, त्या गडेकोंड हुण्टाला आणि त्याच्या

Full Screen
127
X

परंतु जयशीलला इतक्या दुरून डोंगराच्या शिखरावर उभे असलेल्यांना बाण मारून ठार करणे शक्य होईलसे वाटत नव्हते. तरी शत्रूला भयभीत करून सोडण्याबरोबरच त्या कुपाणजिताला आपणाही या जागी जाहो हे कळविण्याची तीक्ष्ण इच्छा त्याच्या मनात उपजली. हा युद्ध धर्म आहे, बोक्याने ठार करणे बरोबर नाही असेही त्याला वाटले. असा विचार करून तो थोडा पुढे गेला आणि एका तंच दगडावर उभा राहून त्याने तलवार उभसली आणि तो अकाशात जोराने हलवीत ओरडला—
“नीच कुपाणजिता! हा पहा, मी जयशील हकडे आलो आहे, सावध रहा!”

परंतु तो आवाज डोंगरावरच्यांना वांगला ऐकू आला नसावासा दिसले. कारण कुपाणजिताबरोबर शत्रूपक्षातले खुजे त्या वनमाणसाला काढून आणण्याच्या प्रयत्नात गडून गेलेले होते. कुपाणजित वनमाणसाच्या कंबरेली बांधलेली शस्त्रांही जोराने ओढीत होता आणि खुजे त्या विवाच्याच्या हातामायांना बांधलेल्या दोऱ्या घेऊन ओढीत होते. वनमाणसही स्वतःला सोडविण्यासाठी मोठमोठ्याने ओरडत धडपड करीत होते.

होता तेथे सिद्धसाधक आणि खुजांची राणी दोघ आली. सिद्धसाधक जयशीलला म्हणाला—“अरे जयशील! राणी आणि तिच्या सैनिकांना मुद्धा त्यांच्या शत्रूवर हल्ला करायला हीच संधी चांगली वाटते आहे रे! वनमाणसाला दोऱ्यांनी ओढणाऱ्या खुजा लोकात राणीचा शत्रू गडेकोंडसुद्धा आहे म्हणे! त्या खुजांच्या मध्ये डोक्याला धार-
गिघाडांच्या पिसाचा किरीट घालून एक जण दिसतो आहे ना?” सिद्धसाधकाने विचारले.
जयशीलने ते ऐकून डोंगराच्या शिखरा-
वर उभे असलेल्या प्रत्येकाला लक्षपूर्वक पाहिले. त्यांच्यात साधकाने सांगितले तशी एक व्यक्ती होती सरी. “तोच गडेकोंड वाटते?”

तो राणीचा शत्रू असो की कोणी दुसरा असो, आपला नक्कीच शत्रू नाही. आपला शत्रू कुपाणजितच आहे. आपण बाणाने कोणाला ठार करायचाचे झाले तर त्यालाच करायचे.”

असा विचार करून जयशीलने वन-
हस्तात घेतले आणि एकदा डोंगराच्या शिखराकडे मान वर करून पाहिले. पुष्कळ येदेस्वार त्याच्या जवळच उभे होते. आणखी अनेक माले हातात पेंकण खुजे डोंगरावर चढायला सिद्ध होते.

जयशील खुजांच्या राणीकडे वळून म्हणाला—“काव राणी! तुमचे अनुयायी युद्ध करायला सिद्ध झालेले दिसत आहेत! मी एका बाणाने त्या वनमाणसाला आणि तुम्ही म्हणता त्या महाकायला मारू शकणार

माही, हे मी संशयमत्त नको. माझा बाप विकडे पळत्याबरोबर बापू तुमच्याची खेन हात करायला शक्य होऊन तयार राहणार. तेव्हा मुद्द करायला ही वेळ बरोबर आहे की नाही, याचा नीट विचार करा."

सुजांची राणी सेनापतीकडे त्याचे स्वा-विचारी काय म्हणजे आहे, हे विचारण्याच्या हेतूने पाहू लागली. सुजांथा सेनापती ऐटीत बायला भांडा बर उंचलून आपल्या मेंढपावर बसत म्हणाला—"बही, तुम्ही त्या दुष्टावर नेम घेऊन बापू सोडा. आंबपर्वत आमच्या शत्रूने भात्यांच्या फेकी शिवाय दुसऱ्या कोण-त्याही शस्त्राचा उपयोग केलेला नाही. बागही वस्तूच त्यांना माहीत नाही. तुमचा बाण लागताच त्यांची गाळप उडून जाईल. आम्ही बरोबर त्या केळी हल्ला चढू आणि त्यांना डोंगरापलीकडे पळवून लावू. अकब शाल हर त्यांच्या वस्तीत शिरून त्यांच्या ज्योपड्यांचा आणि गावांना आग लावून ती साक करू."

"हे ठीक झाले सेनापती! परंतु मू जायत्या उरवाह्यात त्या पगबाणसाला

बाणसास वितरतो माहेस! तरा तुम शोभे आणि तुम्हा सैनिकांचे शौर्य एकदा पहायचाचे नाश्या मनात आहे." बघशील म्हणाला.

"बघशील! हीच मोठ्याची वेळ आहे. बाण सोड, वनमागून त्याला बांधलेली सोरी तोडून एका सुजाला घेऊन उभा आहे, पहा." असे मोठ्याने बोरवून म्हणाला.

बघशीलाने धनुष्यावर बाण ठेवून वन-मागसावर नेम घेतला आणि बाण सोबला. बाण 'सु...ई...' असा आवाज करीत जाऊन वनमागसाच्या कवरेला लागला. दुसऱ्या जवळाला वनमागूस जोराने ओरडला आणि त्याने हातात एका सुजाला उचलून घरले होते त्याला डोंगराच्या कालव्या बाजूला फेकले.

सुजा मरणाच्या भीतीने आकाशात तरंगत ओरडत येत बसता सेनापतीने आपल्या अनुयायांना ताबड रद्दायला तांगितले. मेंढेस्वार आणि पावघड जय-जयकार करीत मागे उचलून भावत उरवाह्याने डोंगर चढू लागले. (नवमः)

खरा हेतू

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोबला नाही.

तो साडाबवळ गेला, प्रेत लांबावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मीन होऊन स्वयानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! तुम्यासारख्या शहाण्या माणसाने परिस्मितीबस होऊन जे वागणे आवश्यक वाटते आहे. असम्य माणूस चांगली संधी मिळाली असूनही तिचा लाभ घेत नाही. त्याचे उदाहारण म्हणून तुला मी बोक नावाच्या एका राजाची वातीच्या माणसाची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐकू." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

अर पूर्वी कामरूप देशाच्या गादीवर मलयसेन नावाचा राजा राज्य करीत असे. त्याला मुलबाळ नव्हते. गादी धडका-वण्याच्या हेतूने राजाचा बघ करव्याचे जनेक कट झाले. ही कारस्थाने कोणाची

वेताळच्या गोष्टी

आहेत ह्याचा शोष लावणेदेखील मलय-
सेनका शक्य होत नव्हते.

मध्यंतरी पूर्वेकडील जंगलात एका
वाघाने फार घुमाकूळ मांडला असल्याचे
राजाला कळले. म्हणून राजा त्या त्या
वाघाची शिकार करण्यास निघाला. राजा
आपल्या दोघां अंगरक्षकांसह जंगलात खूप
हिंडला. राजाला त्या आड रानात एकटा
पाहून त्याचे दोघे अंगरक्षक तलवारी उपसून
राजाला मारायला धावले. राजाने देखील
आपली तलवार उपसली व युद्ध करू लागला.
परंतु राजाने उतारवय होते आणि दोघे
अंगरक्षक तहण होते. म्हणून दोघांशी एकदम
युद्ध करणे राजाला साध्य झाले नाही.

Fullscreen 127 X 20 / 68

जातीचा तहण राजाच्या मदतीला धावला.
त्याने आपल्या भाल्याचा वार करून
एकाला ठार केले आणि दुसऱ्याला राजाने
व त्याने मिळून ठार केले. अशा तऱ्हेने
राजा त्या संकटातून वाचला.

वीरू नांवाचा तो तहण एका रानटी
जातीच्या नायकाचा मुलगा होता. नायक
एका लुटारूच्या टोळीचा पुढारी होता.
वीरूने राजाला वांचविले ते राजभक्तीमुळे
नव्हून एका वृद्ध व्यक्तीला दोघे मारायला
धावलेले पाहून त्याला त्याची कीव आली.
परंतु ती शोष्ट मलयसेन राजाला माहीत
नव्हती. त्याने वीरूचे आभार मानले व
त्याला आपल्याबरोबर राजधानीत बोला-
वून घेऊन गेला. राजधानी कशी आहे
पाहून येण्याच्या कुतूहलाने वीरू राजा-
बरोबर जायला तयार झाला.

राजवाड्यात पोचल्यावर राजाने वीरूला,
मुप्तपणे काही राजद्रोही आपला वध
करण्याचा प्रयत्न करीत असल्याचे, पण
कारस्थानाती कोण आहेत हे कळत नसल्याचे
सांगितले. त्यानंतर राजा वीरूबरोबर
जेवायला बसला. दोन घासच तोंडात
घातले असतील, राजा एकाएकी बेभुड
होऊन पडला. कोणीतरी त्याच्या अंगात
विष काढविले होते.

मानत आला. रानबंधान केलेल्या शोषाचा
पचाराचा काही उपयोग झाला नाही.
तेव्हा मरण येण्यापूर्वी मलयसेन राजाने
प्रधानाला वीरूच आपला वारस असल्याचे
सांगून प्राण सोडला.

ह्या सर्व गोष्टी घडो दोन घडीत
झाल्या. वीरूला काय करावे सुचना. निघून
जावेसे वाटले त्याला. परंतु विष प्रयोग
करणारा कोण याचा शोध लावल्याशिवाय
निघून जाणे त्याला आवडले नाही.

राजा नेत्यावर वीरूचा वध करण्याचे
सुद्धा अनेक प्रयत्न झाले. परंतु सुदैवाने
त्या संकटातून तो वांचला.

त्याच सुमारास लुटेऱ्यांचा घुमाकूळ
वाढला. हे लुटेरे आपलेच लोक आहेत हे
वीरूला माहीत होते. म्हणून लुटालूट चालू
असूनही त्याने तिकडे दुर्लक्ष केले.

अशा परिस्थितीत एके दिवशी सेनापतीने
वीरूला घेऊन सांगितले की, घोरांचा नायक
कंद झाला आहे आणि महाराजांचा हुकूम
असेल तर त्याला मृत्युदंड दिला जाईल.

वीरूला वाटले की तुरुंगात जाऊन
टोळीचा नायक कोण आहे, हे पाहून याचे.
त्याप्रमाणे तो सेनापतीबरोबर तुरुंगात गेला.
कंद झालेला लुटेरा वीरूचा उजवा हातच
होता. वीरूला पाहताच सुटकेची आशा

त्याच्या डोळ्यात झळकू लागली. तो
बोलताबोलता चांबला. वीरू लगेच मागे
फिरला आणि निघून गेला.

आपल्या एका अनुयायाला तुरुंगात पाहून
वीरूचे मन घुसळून निघाले. रात्री त्याला
शोपच लागली नाही. मध्य रात्रीच्या
सुमारास तो तुरुंगात गेला आणि आपल्या
साथीदाराला मुक्त केले आणि स्वतः
त्याच्याबरोबर राज्य सोडून निघून गेला.

येथवर गोष्ट सांगून येताळाने विचारले-
"राजा, वीरूने आपला राज्यावरचा अधि-
कार कां सोडून दिला? कोणी त्याचा वध
करील म्हणून का? की राज्य करण्याची
योग्यता त्याला स्वतःच्या अंगात नसल्या-

सारखे वाटले? कंठ कोण करतात याचा छडा घेतात असूनही त्याने तो कां लावला नाही? एका साथी मित्राला तुहंगात पाहून तो कां कचरला? तो राजा होता, तुहंगातून कोणासाठी माफ करण्याचा त्याला अधिकार होताच की नाही? त्याचा प्रयोगही का केला नाही? या शंकांचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर, परिणाम तुला माहीत आहेच, तुझ्या जोश्याची शंभर घकले होऊन तुझ्याच पायावर लोंढू लागतील."

"वीरूला कोणी बघ करील याचे भय असावेसे दिसत नाही." विक्रमादित्य असे म्हणत पुढे म्हणाला—"तसे असते तर राजाच्या बघाबरोबर त्याच्या अध्याही प्रयत्न झालेला होता, तर तेव्हाच पळून गेला नसता का? त्याच्या सनात बघल व्हायचे एकच एक कारण दिसते आहे. आपल्या मित्राला तुहंगात टाकण्याचे मूळ-कारण तो स्वतःच ठरला असता, सेनापती-कडून मित्राला मुक्कस देवचिणे त्याला

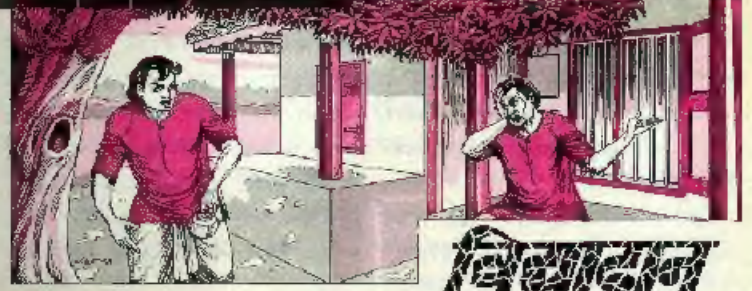
पदावर राहू शकला असता की नाही, याची शंकाच होती. तो स्वतः चीरांपकीच एक आहे, असा संशय यापला नसता होता. राजा होणे म्हणजे मरणाचा तयार असणे, त्याला असल्या गोष्टीचा तिटकाराच वाटला. तसा तिटकारा वाटल्यावर कंठ कारस्थाने कोण करतो आहे, याचा शोध लावणे हा प्रश्नच त्याच्या सनात राहिला नाही, ही अगदी स्वाभाविक गोष्ट होती. म्हणून वीरू पुन्हा आपल्या आत्मीय बांधवांकडे निघून गेला. जेथे कोणी आप्तबंधू नाही, ज्या राज्याची त्याला आपुलकी वाटली नाही, त्याचा मोह तरी कसा राहणार? आपल्या रानटी जातीच्या जीवनातच तो समरस व्हायला निघून गेला.

अशात-हेने राजाचे भौत भंग होताच वेताळ प्रेतासह अवश्य झाला आणि पुन्हा झाडांला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

Fullscreen 127 X 22 / 68

नुकतेच उजाडले होते. मुरारी आंब्याच्या छाडाखाली तोंड धुवत बसला असतां त्रिलोचन नावाचा चाळीशीतला एक गावकरी पावराधुवरा होऊन आला आणि बापा टाकीत मुरारीच्या समोर उभा राहिला.

"काय हो काका? इतक्या उजाडतांच आलात?" मुरारीने त्या गावकऱ्याला विचारले.

त्रिलोचन मटकन खाली बसला आणि दोन्ही हात कपाळावर आपटून म्हणाला—"मेळोन की रे!"

"चोरी झाली का? की कोणी चरफोडी केली? काय झालं तरी काय?" मुरारीने विचारले.

"डाकाच म्हण, परंतु डाका घालणारा आमच्या शेजारचा 'मोठा' माणूस होता, किशोरी डाकूर." त्रिलोचन म्हणाला.

"काय, झालं तरी काय? ऐकू तर रे!" मुरारीने विचारले.

"गेल्या वर्षी मी किशोरी जवळून दोन गे रकथे कर्जाक घेतले होते. पावतीवर त्याने माझा आंगठा घेतला. आपल्याला वाचायला कोडे येते आहे? त्या दोनशे रकथांसाठी म्हणे, मी आपली एक एकर जमीन गहाण ठेवली त्याच्याकडे! त्या जमिनीवर कच्चा करून घ्यायला दोर्गाज्या-बरोबर काल दुपारी आला. साक्षीदारांच्या सहा आहते; त्याचीच माणसे होती ती!" त्रिलोचन म्हणाला.

"काका, काळजी करू नका. कोर्टात त्याची केस टिकणे शक्य नाही. एवढे लरे की, तुम्हांला थोडा आस सोसावा लागेल आणि वेळही थोडा फुकट घालवावा लागेल. एकट्या किशोरी ठाकुराचेच कसाला, गावात कोणी शिकला सवईलेला नसल्यामुळे

आणखी कित्यकांना फावते आणि जीव ध्यायला तयार होतात. फसवेगिरी अशीच खालू आहे. शविषयी काय करायचे ते मी पाहून घेतो. तुम्ही अगदी बेफिकीर रहा.” असे सांगून मुरारीने त्रिलोचनला निरोप दिला.

मुरारी बकीली मुक्तीच पास करून जवळच्या तालुक्याच्या गावी 'प्रेक्टिस' करू लागला होता. तो दर रविवारी आपल्या कमलापूर गावी येऊन आपल्या आईवडिलांबरोबर रहात असे. कमलापूर गावी शेतकरीवर्गच जास्त होता. काही ग्रामीण उद्योगजवात गुंतलेले गावकरीही होते. त्यांना कोणालाच लिहिता वाचता येत नव्हते. विश्वाभ्यास करावा, शिकाने

जवळ सर्वत्र अशिक्षितच होते.

लिहिता वाचता येत नसल्यामुळे आपल्या गांवकऱ्यांना किली कष्ट सहन करावे लागतात याची कल्पना मुरारीला पायली होती. त्याने वयस्कर लोकांना शिकविण्यासाठी पुष्कळ प्रयत्न करून पाहिले, पण कोणी त्यात रस घेत नव्हता.

ते म्हणत—“बाबारे! सरस्वतीची आमच्यावर कृपा असती तर लहानपणीच नसतो का शिकलो. आमचे आयुष्य एवढे झाल आणि आता कसले शिक्षण? आमच्या नशिवातच ते नाही.” मुरारी आता काय करणार? गप्प झाला.

त्याने या संधीचा फायदा घ्यायचे ठरविले. लहान वसो की वडीलघारी मंडळी असोत कोणीही निरक्षर असता कामा नये, त्याने पासाटी कबर बांधली. त्याने आपला कार्यक्रम पार पाडण्यासाठी त्याची बायको सुमती हिला आपल्या गांवात ठेवले आणि गावकऱ्यांशी बोलून पाहिले. विचारेतो, तेच तेच उत्तर देई. सरस्वतीची कृपा आम्हां गावढळावर नाही! त्यांच्याशी वादविवाद करण्यात अर्थ नव्हता. त्यांचा अधविश्वास मूळ घेऊन घट्ट बसला होता. त्यांच्या मनात काहीतरी बद्दभुत वसेल तरच त्यांचा विश्वास बसणार, अशी त्याची खात्री झाली.

काहीतरी अद्भुत दैवी आश्चर्य दाटावे असे केल्यास या गावकऱ्यांच्या भ्रंशाने विश्वास बसेल. त्यासाठी त्याने एक युक्ती योजली. त्याने सुमीतबंधु नावाच्या एका जाडुगाराचा सल्ला घेतला.

मुरारीने कागदाचे शेकडो पुकड घेऊन त्यावर, दोरू ताज्या कडुलिंबाच्या रसात बुदबुत त्याने “झोय” असे स्पष्ट शब्दात लिहिले. लिहिलेले सर्व कागद वाळवून घेतले. त्यांच्या सहाय्याने गावकऱ्यांना काहीतरी अद्भुत वास्तवायचे त्याने ठरविले.

कमलापूर गावाला लागून एक ओढा वहात होता. ती सरस्वती नदीचीच एक धारा आहे आणि फार पवित्र नदी आहे, असा गांवकऱ्यांचा दृढ विश्वास होता.

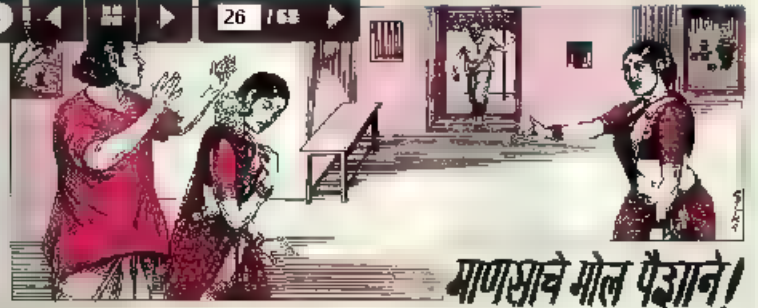

त्यांच्या या अवविश्वासाचा मुरारीला फार प्रचंडा ज्ञाना

त्याने सर्व गावकऱ्यांना एकत्र केले व म्हणाला- 'तुम्ही नेहमी म्हणता की सरस्वतीदेवीचा तुमच्यावर कोण आहे आणि तुम्हांला लिहितां वाचतां न येण्याचे कारण देवीची अवकृपा आहे, होय ना? देवीने स्वतः समोर येऊन तुम्हांला असा पाप दिला आहे का? नाही, तसे कधी होणंन शक्य नाही. फक्त हासा तुमचा विश्वास झाला आहे. ही तो विश्वास निरर्थक आहे, असेच म्हणून. ती विद्येची देवी आहे, असे कधी म्हणणे अवयच नाही. लहान गोर गरीब श्रीमंत सर्वांनी शिकावे, त्यांच्यावर आपली मर्जी असावी, असेच तिला वाटत असणार. हे पहा कागदाचे कोरे तुकडे आहेत त्यांवर काही लिहिलेले नाही. प्रत्येकाने एकेक कागड उचला. मुम्ही या सरस्वती- नदीच्या पाण्यात बुडवून विचारा, ती शिकाव म्हणते की शिकू नका म्हणते, तीच सांगेल. ती आपलं मत कागदावर लिहालं.'

आल्यासारखे दिसले. स्त्रीपुरुष सर्व स्वरूपा गावकऱ्यांनी कागदाचा एकेक तुकडा वीरूकडून घेतला नदीवर जाऊन पाण्यात तो तुकडा बुडवून 'आम्ही शिकावं का?' असे सरस्वतीदेवीला भनास विचारले काही वेळाते कागदावर "होय" अशी अक्षरे उमटलेली दिसली म्हणून मुरारीने वयस्करांसाठी शिक्षणाचा कार्यक्रम सुरू केल्यावर कोणी नकार देऊ शकला नाही. त्यांनी शिकावं ही देवीचीच इच्छा होती! त्या सर्वांना शिकविण्याची जबाबदारी सुपुतीवर येऊन पडली वर रमिगारी येऊन मुरारी तिला आवश्यक मदत करीत असे हळू हळू समाजसुधारणा करणाऱ्या एका संस्थेचा सहकारमुढा मिळाला एका वर्षाच्या आत त्याने आपला कार्यक्रम यशस्वीरीत्या पार पाडला आता कमला पुर गावी लिहिता वाचता येत नाही असा एकही गावकरी उरला नाही. त्या गावाला सरस्वतीपूर हे नाव मिळाले

माणसाचे मोल पैशाने!

एका गावी लक्ष्मीधर नावाचा एक गरीब माणूस रहात असे त्याचे आईवडील लहानपणीच वारले तेव्हा तो जन्मदी अनाथ पोरका झाला त्याच्यावर दया येऊन की काय त्याच्या मामाने त्याला आपल्या घरी बोलावून नेले आणि मामाच्या घरीच तो लहानाचा मोठा झाला मामाने त्याला शाळेत घातले, परंतु मांभीने त्याला शाळेतून काढून घरकामाला लावले

लक्ष्मीधराच्या मामाला सुंदरी नावाची एकुजती एक मुलगी होती लहानपणापासून दोघ बरोबर बावली दरोवर खेळणे, भाडणे आणि शाळेत जाणे एवढेच काम त्यांना असे. दोघांची जोडी छान जमली होती. शेजारपाजारची मंडळी त्यांचे परस्परवरचे प्रेम पाहून म्हणत- "दोघाची जोडी कशी छान जमली आहे" मोठवणी दोघांचा संसार सुखाचा होईल "

सुंदरीला लहान लागले तेव्हापासून ती थोडी दूरदूर राहू लागली. मुलींना शहाणपण लवकर येते म्हणतात लक्ष्मीधरने सुंदरीच्या बागण्यात पडलेला फरक ओळखला, परंतु त्याने ती गोष्ट मनाला लावून घेतली नाही आई रागावते म्हणून ती दूरदूर असते, तिचे आपल्यावरचे प्रेम थोडे देखील कधी झालेले नाही असे ती मनाचे समाधान करून बई त्याच्या मनत सुंदरी वरचे प्रेम वाढतच राहिले.

एकदा सुंदरी एकटीच बसले होती हे पाहून लक्ष्मीधर मांजराच्या पावलांनी तिच्याजवळ गेला आणि तिचे डोळे दोन्ही हातांनी बंद करून उभा राहिला. नेमकी त्याच वेळी सुंदरीची आई सैपाकघरातून आली आणि तिने ते पाहिले. तिने रागा-रागाने बाहेर बैठकीत जाऊन नवऱ्याला बोलावून आणले व म्हणाली- "तुमची

मुलगी जातां मोठी झाली आणि ही थट्टा मस्करी तुमच्या भाण्याला ओमते का? ठ्यां तिचं लग्न कस होईल हो?" असे म्हणत ही तोडाला जालं ते बोलली

ते पाहून लक्ष्मीधर चकित होऊन म्हणाला—"मांभी अस काय झालं हो, एवढे रागवायला? मी असतो तिचे आणखी कोठे लग्न करण्याचं काय म्हणता?"

"होय तर, खाऊन माजला आहेस! म्हणून अस उलट बोलता आहेस का? पुन्हा मुलीच्या अंगाला हात तर लाव, हातपाय मोडून बराबाहेर हाकलून देईन लक्षात ठेव!" असे म्हणत मांभी सुदरीचा हात घेऊन घरात तिला ओढून घेऊन गेली

Full Screen 127

हाय का हो मांभी लक्ष्मीधरने

मामाकडे घडून विचारले
"हे बघ, सुदरीचे नाच काढलंस तर तगड्या मोडतील. कोठून ही धोंड अडकवून घेतली मळघात कोण जाणे? तुला कोणी विचारणारा नव्हता म्हणून नव्हते का घरात पंतल? मुदमाची तिचं लग्न करून विल तर तिला खायला घालायला तरी आहे का तुझी लायकी?" मामा म्हणाला

लक्ष्मीधरने वापल्याकडून मामाला जितके सांगणे शक्य होणे सांगून पाहिले—
"माभसात माभुसकी पहावी, त्याचा पैसा पाहू नये; सुदरीवर माझे प्रेम आहे, मामा," म्हणाला लक्ष्मीधर

"प्रेम घेऊन चाटायचं आहे का रे? घर, दार आणि खायला मिळतं का? चांगुलपणानं मूठभर तांदूळ तरी मिळतील का? ह्या सत्वज्ञानाच्या गप्पा माझ्याजवळ नको सांगुस पैसा असेल तर हे सर्व मिळतं" मामा म्हणाला

लक्ष्मीधरचा पुरुषार्थ जागा झाला म्हणाला—"बर तर मामा! स्वताचा घाम करून पैसा मिळवीम लेण्याच सुदरीचा हात घरीन. पैसा मिळवू शकला नाही तर पुन्हा तांदूळ द्यायला नाही. एका वर्षाचा अवधी मागतो आहे. तापयून सुदरीच्या

28 / 127

नका अस म्हणाला

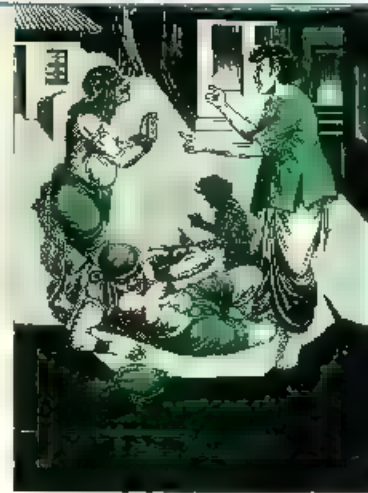
आणि निघून गेला.
"तू पैसा धिळविणार आणि मी माझ्या मुलीला कुळा देणार. दोन्ही गोष्टी झाल्याच वाटलं होय?" मामा मनातल्या मनात म्हणत हसला

घर सोडून निशाळ्यावर लक्ष्मीधरला पैसा मिळविणे म्हणजे काय ते कळू लागले घाम गाळून दिवसभर मेहनत केल्यावर जमनेस पोटापुरतो त्याला मिळत. नग पैसा जमायचा कसा? त्याला आपल्या जीविताचा थोडा थेंब लक्ष्मण माभुसकी आणि चांगुलपणावरचा विश्वासच उडून गेला

एके दिवशी रात्री लक्ष्मीधर कोणाच्या-तरी घराच्या पहवीत पडून झोपला असता दोघं जण बुरलां तोडावर घळत कोठून तरी खोरी करून रस्त्यावरून येत असताना त्याला दिसलं.

लक्ष्मीधरने संतापून एकाच्या घोवाडीत अशी एक लग्नांस्त्री की तो बुर तोंडपशी जाऊन पडला ते पाहून दुसरा थरथर कापू लागला

"सरळ बोलता की नाही, कोठून आणलेत हे पैसे चोरून? नाहीतर कसे मिळाले एवढे पैसे तुम्हांला लाभ नाही वाटत हे नीच काम करायला? श्रीधरने दारवाचून विचारले

ते ऐकून दुसरा म्हणाला—"अहो कोणाला नीतीनं चांगुलपणानं कधी पैसा मिळतो का? हीच गोष्ट तुम्ही चार पैसेवाल्या ओमतांना विचारून पहा एकदा, पहा, ते काय म्हणतात ते. चुकलो, माळक! पैसे कितो आहे विचारा, कसा आला नका विचारू. पैसा मिळवू शकणाऱ्यासमोर पैसा न मिळवू शकणाऱ्यानं ब्राकूनच वागल पाहिजे नाही का? लग्नाची बोयकासुद्धा पैसा मिळव म्हणते, पण कसे दिववाने हे नाही सांगत अजून तुम्हांला पैशाची गंमत कळलेली दिसत नाही, होय ना! त्याच्या-समोर चांगुलपणाची गोष्ट काळजी तर घेता होते"

लक्ष्मीधर विचारात पडला. थोडा केंठ थांबून म्हणाला- 'मलासुद्धा पैसा हवा आहे, थोडा घोंडका नाही, लाखलाख रुपये पाहिजे आहेत. मला घंता का वापल्याबरोबर !'

चोर हुसत म्हणाला- "आमच्याबरोबर किती जण आले तरी आम्हाला थांबेच पडणार. 'जागा नाही, तोकरी नाही' म्हणायला हे एखाव आंफोस किवा कारखाना आहे का हो? दुसऱ्यासारखे पराकामी आमच्या टोळीत समील झाले तर आणखी काय पाहिजे? नशीबात असल तर लाखच काय कोटीमुद्धा मिळतील. चला तर."

हळूहळू एकेक पायरी चढत चोरांच्या टोळीचा नायक झाला. धीमेतांना लुटून घमाच्या राशीच्या राशी आपल्या गुप्त स्थानी जमा करू लागला परंतु चोर झाला असूनही त्याच्यातला 'मागूस' मेला नव्हता. त्याने आमच्या अनुयायांना काही नियम पाळून दिले होते आणि ते मोडणाऱ्याला तो कडीत शिक्षा करीत असे

एकदा सुबरीला भेटण्याची इच्छा त्याच्या मनात आली. त्याने बरोबर काही हुशार अनुयायांना घेतले सर्वांनी सम्य गृहस्थांचा पोराख केला आणि सुंदरीच्या गाची गळे गावात पाऊल टाकताच त्याच दिवशी रात्री सुंदरीचे लग्न असल्याचे लक्ष्मीधरला कळले.

पहाटे लग्नाचा मुहूर्त होता म्हणून म्हणून रातेवाझांची मोठी गर्दी होती लक्ष्मीधरने नवऱ्या मुलाला व त्याच्या बापाला पाहिले आणि आश्चर्यचकित झाला ते अहूच चोर होते आम्ही त्याने एका लग्नाच्या मांडवात चोरी करायला गेला तेव्हा पाहिल होते तेच होते ते त्याच्या एक भावा होता नवरा मुलगा आणि दुसरा झाला होता त्याचा बाप! मामा पैशाच्या मोहाला बळी पडून सुंदरीचा गळा कापत आहे, असे त्याला वाटले

आणि आपल्या अनुयायांना काय करायचे ते सांगितले

लग्नाचा विधी सुरू झाला. भवघोष आणि वाजम्याचा आवाज आणि लग्नातला इतर गोंधळ सुरू झाला. तिकडे नवऱ्या मुलीला मग्राच्या एका खोलीत गीरोहाराख बसविले होते जवळ चिटपाळरू देखील नव्हते. लक्ष्मीधरचा एक अनुयायी आत आऊन "मुला बोलवताहेत मुली!" म्हणत तिला बाहेर घेऊन गेला दुसरा तिला म्हणाला- "मुला विलंब आला आहे भंटा-यला, भेटून ना बार्ड!" आणि तिला परसात घेऊन गेला

भटजी तिकडून ओरडले- "नवऱ्या मुलीला! सेऊत या हो!" परंतु नवऱ्या मुलीचा वताच नाही मांडवात मांधळ उडून गेला मुलीला शेवायला लोंब धावा-घाव करू लागले

मुहूर्त टळला. सर्व लोक दमून भागून मांडवातच आडवे होऊ लागले

नवरा मुलगा आणि त्याचा बाप या प्रसंगी काप करणार हे लक्ष्मीधरने बरोबर ओळखले ते लग्न गृहातला सर्व माऊ पळवून नेत असता त्याने बापसा अनुयायांच्या मदतीने त्यांना जडविले आणि चोरीच्या मालासह त्यांच्या मुसक्या बांधून त्यांना आपल्या मामाच्या घरी आणून उभे केले एखाड वेळी लक्ष्मीधरचा एक अनुयायी सुंदरीला घेऊन तेथे आला

"काय हो मामा, भला नकार देऊन तुम्ही थोरांमोठ्यांशी संबंध जुळवून आणलात की!" लक्ष्मीधर म्हणाला

"माझी बकळ चरामला गेली होती रे! तू देवासारखा पायला नखतास तर विना-कारण मी मुलीला आणि पैशाला कायमचा मुकलो असतो" लक्ष्मीधरचा मामा म्हणाला लग्नाची तबारी सर्व फुकट स जातो नाते-बाडकांना निराश झाल्याशिवाय सुंदरीच्या बापाने मुलीचा हात लक्ष्मीधरच्या हातात दिला. लक्ष्मीधरने चोरांचा घडा सोडला आणि मामाच्या घरी राहू लागला

सोने बनविण्याचा मंत्र

रामू आणि श्यामू एका सामान्य स्थितीतल्या कुटुंबातले होते. त्यांना सोने करायची कला अवगत करून घ्यायची फार इच्छा व आशा होती. दुष्टीस पडेल त्या बैराग्याला अविचारीपणाने ते विचारू लागले- 'तुम्हांला सोने कसे करायचे माहीत आहे का हो?'

काही दिवसांनी एक बैरागी त्यांना म्हणाला- 'ती विद्या आमच्या गुरूजींना चांगली अवगत आहे. हे गावाबाहेरच्या डोंगरात एका गुहेत राहतात.' रामू आणि श्यामू लगेच त्या बैराग्याच्या दर्शनाला गेले आणि नमस्कार करून मनातली इच्छा व्यक्त केली.

गुरू स्थित करून म्हणाला- 'मला माहीत वाहे कसे सोन करतात ते. परंतु गुरुदक्षिणा म्हणून प्रथम प्रत्येक शिष्यानं पांच पांच सोन्याची नाणी दिली पाहिजेत.

तरच मी ही विद्या शिकवीन. गुरुदक्षिणा दिल्याशिवाय ही मंत्रविद्या यशस्वी होत नाही.'

रामू आणि श्यामूने त्यांच्याजवळ जवळ पैसे होते ते वेळून पांच पांच सोन्याची नाणी विकत घेतली आणि गुरूला जाऊन भेटले. त्याने शिष्यांनी दिलेली नाणी घेतली व म्हणाला- 'शिष्य असावेत तर असे! मी तुम्हांला एक मंत्र शिकवितो तो पाठ करा तो मंत्र कागदावर लिहिला तर मंत्राचा प्रभाव रहात नाही.' असे सांगून त्याने उच्चार करायला अव्यत कठीण मंत्र सांगितला.

श्यामूनं सगळीं ती मंत्र पाठ केला परंतु रामूची जीभच वळेना म्हणाला- 'गुरुवद' सोने करायची कला मला प्राप्त नाहीशी वाटते आहे.' बोलताना त्याच्या तोंडावर निराशा झळकली.

'गुरूया! दुर्लभाणा आता मी काय करू?' परंतु मी तुला एक मदत करू शकेन. आता श्यामूनं मंत्र शिकलाच आहे, तर त्याच्या मंत्राचा प्रभाव पहिल्यानं पाहिला पाहिजे. त्या प्रयोगात जे सोने तयार होईल ते सर्व तू घे.'

नंतर बुरू श्यामूला म्हणाला- 'आज शुक्ल पक्षातली नवमी आहे. मापुडे तू बरं शुक्ल नवमीच्या दिवशी सोने करायचे म्हणजे सहिन्यातून एकदां बरं का! ते देखील फक्त एकदांच! तू हा नियम मोडलास तर तुला त्या मंत्राचे फळ मिळणार नाही. पहिल्यानं मिळालेलं सोनं दान करावे लागते. तू रामूला दे.'

त्याने दोतशर धूध भाजेल एवढं भडके आणून त्यात वाटू भरली आणि त्यावर पानंपाचोळा झांकून ठेवला. नंतर श्यामूला बोळे मिटून मंत्र म्हणायला सांगितला. श्यामूनं मंत्र म्हटला आणि सडक्यावरचा पाचोळा वाजूला सारून पाहिलं तर सडक्यात चकचकीत सोन्याची नाणी त्याला बिसली.

गुरूनं ते भडके रामूला दिले व सहिन्या- नंतर वापरायला सांगितलं. रयातले सोनं पाहून रामूने डोळ्यांच फिरले. एवढं सोनं मिळालं आहे तर आयुष्य भर आपल्याला पुरे आहे, असे त्याला वाटले.

नंतर त्या दोघांना गुरू म्हणाला- 'मुलांनो! मी वेधे कार दिवस राहणार नाही. तुम्हांला एखादी शका आली तर तुम्ही या गुहेत या तुमच्या शकेचं निरसन करून देण्याची व्यवस्था मी करून ठेवतो बरं तर ना आता.'

त्याचा निरोप घेऊन रामू व श्यामू आपापल्या घरी परत निघून गेले. रामूनं ते भडके त्याचे तोंड बटु बंद करून आपल्या परसात गुप्तजागी खोल सड्डा खणून त्यात छान पुरून ठेवले.

श्यामू धुडळ्या शुक्ल नवमीची आतुरतेने वाट पाहत बसला. त्या दिवशी त्याने आपलं मोठे घवाळ नहाणी घरातून बाघून

त्यास बाळू भरली आणि त्यावर पानेपाळाळा झाकून ठेवला. नंतर बोळे मिटून घुरने सिकविलला मंत्र म्हटला

त्यानंतर त्याने पाचोळा बाजूला सारून बाहिर तर बाळूच होतो भगाळ हळबून चलटे कंफून उमडे केले आणि खूप शीवले तरी त्या बाळूत काडीइतकेही सोनं मिळालं नाही श्यामू रामूच्या घरी धावत्याधुवत्या धावला सर्व ऐकून रामू म्हणाला-“तू मंत्र बरोबर म्हटला नमशील एकदांच म्हटला तर मंत्र कसा पाठ होईल?”

श्यामू म्हणाला- मला मंत्र बरोबर येतो आहे एकवेळील चूक नाही त्यात ‘तू एवढा लोभीपणा नको होतास दाखवायला श्यामू! तुला एक लहान मडकेभर सोने पुरलं नसतं का? जाऊ दे रे, मी तरी दोन दोन शेर घेऊन काप करणार? पाचवेर तुला रेईन!” रामू श्यामूची समजूत घालू लागला

त्याने पुरून ठेवलेले सडके खणून बाहेर काढले आणि झांकण काढून

पा नव्हती. त्यांनी ती नेऊन सोनाराला दाखविला

हे कोठल रे सोने? एका सोन्याच्या नाम्नेने असली सोन्याची नाणी वहा हजार करतां येतील” सोनार म्हणाला

दांघं मित्र ही काय भानगड आहे चक्कशी करून पायला डोंगरानल्या गुहेकडे भावलं. गुहेत कोणी नव्हते एक पत्र ठेवले होते व त्यावर बळपणासाठी एक ब्रगळ ठेवलेला होता

‘बाबाना! मंत्राने कोणत्याही पदार्थाचे सोने करतां येत नाही मेहनत केल्याशिवाय कोणालाच सोनं मिळत नाही परंतु मेहनतीशिवाय सोनं करायची एकच एक युक्ती आहे बुद्धिमानांनी मंदबुद्धि असल्यांना फसवून सोनं कापण शक्य आहे मला नीच एक दिव्या माहीत आहे. सोनं करायचे झाले तर तुम्ही तुमच्यापेक्षा जे मंदबुद्धीचे आहेत त्यांना शोधा हाच मासा सत्ता आहे.

अतशचा सौदागर

एका गावी अमीर आणि हुसत नावाने दोघं मित्र होते अमीर पहिल्या नवराचा आठशी होता आणि मकत अशी की तो कोणत्या तरी संकटात सांपडं आणि त्याला काय करावे सुचत नसे हुसत ऐन वेळी येऊन त्याला संकटातून सोडवी

दांघा मित्रांनी एकदां कोपतातरी व्यापार करून खूप मिळवायचे ठरविल त्यांना कोणताही कामधंडा येत नव्हता मग कोण त्यांना काम व्हाणार? व्यापार करायचा तर धोडं तरी भांडवल बाहिज म्हणून दोघांनी आपापले घर विकून भांडवल उभं केलं. त्यांनी निरनिराळ्या तऱ्हेची अत्तरे एका घाऊक व्यापाराकडं जाऊन विकत घेतली अत्तराच्या लहान लहान बाटल्या एका कातड्याच्या पेटीत घेऊन दोघे अत्तर विकायला निघाले

अमीर पूर्वच्या दिशेने निघाला दिवस-भर प्रवास केल्यावर तो एका जंगलाच्या टोकाला घेऊन पोचला त्याचे सर्व कपडे घामाने भिजून घामाची धाण येत होती ही कोणत्याही अत्तराच्या व्यापाऱ्याला शोभणारी गोष्ट नाही हे त्याला माहीत होते

म्हणून अमीरने एका वडाच्या झाडाखाली कातड्याची बॅग उघडून अत्तराची एक बाटली बाहेर काढली त्याने कापसाचा एक फाहा अत्तरात बुडवून आपल्या सर्व कपड्यांवर चोळला

त्याच वेळी वडाच्या पारंग्या हलू लागल्या आणि त्याला समोर बाईचे एक रूप दृष्टीस पडलं तिने विचारलं-“तू हे काय करतो आहेस रे?”

अमीरला ती भुलीण असावीशी वाटले. तो रागाने म्हणाला-‘तुला विस्तत नाही का मी अत्तर लावतो आहे?’

“तर मग माझ्या अंगाला चोळी घेई.”

भूतीण म्हणाली

‘तुला कोणो अत्तर लावण्याची गरजच काय? तू लघु रूप घेऊन या शिशीत खीर आणि अन्नरात बुडी मारून बाहेर ये.’ अमीरने तिला ही सोपी युक्ती सुचविली

भुतिणीला आनंद झाला तिनं लघुरूप घेतलं आणि एकदम त्या लहानशा शिशीत शिरली. अमीरनं चटदिशी शिशीला बूच लावले. त्याने ती बाटली आपल्या चाम-ड्याच्या बॅगमध्य ठवून दिली आणि पुढे निघाला. काळोख ळ्हायच्या सुमारास तो एका गावात येऊन पोचला

Full Screen 127 36 / 68

राजा त्याच्या मनात एक विचार आला. दोन दिवसांच्या बाटेवर राजधानी आहे असे ऐकतो आणि म्हण राजकन्येचा विवाहसुद्धा लवकरच होणार आहे आपण हा सर्व माल अर राजाका नजराणा म्हणून दिला तर राजा थोड इनाम देईल. ती रक्कज आपल्याला आयुष्यभर पुरेल

असा विचार करून अमीर सरळ राजधानीच्या बाटनं चालू लागला आणि दोन दिवसात राजधानीत पोचला. राज वाड्याच्या दिडी दरवाजातल्या पाहरेकन्या-करवी, राजाकडे अत्तरचा एक सौदागर परवेशातून आला आहे, असा निरोप पाठविला. राजाने त्याला भेटायला बोलाविले. त्याने आपली पटोच उघडून राजासमोर ठेवली आणि म्हणाला -“राज कन्येच्या विवाह प्रसंगी भेट म्हणून मी ही अत्तरे आपली वाहेत आणि महाराजांनी ती स्वीकारावीत’

राजाने राजकन्येला बोलावून ती अत्तरे पहायला सांगितले. राजकन्येने एका बाटलीचे बूच काढून पास घेतला. माग आणि वेड्यासारखी शोरडत उड्या मारू लागली. ‘माझं लग्न! चाळीस वर्षांनी माझं लग्न आहे! चाळीस वर्षांनी!’

सौदागरानेच त्या बाटलीत अत्तराबरोबर भूल पिशाच काहीतरी ठवले होते, म्हणून राजकन्या अशी वेड्यासारखी नाचत शोरडते आहे. त्यानं अमीरच्या भुसक्या बांधवून त्याला तुसगात टाकविलं

तुसगात गेल्यावर त्याला भाठवले की आपण ज्या अत्तराच्या शिशीत भुताला कोडून ठेवले होते. राजकन्येने नेमकी तीच शिशी उघडली आणि ती भूतीण राज-कन्येच्या मानवर बसली. त्या जंगलात राहणाऱ्या भुतिणीला अत पुरात चिरायला मिळाले आहे. ती धुमाकूळ घालणार तिचे ती राजकन्येला कधीच सोडणार नाही आणि राजा आपल्याला सुळावर चढविणार, तिला सोडवायला एक उपाय करून पहावा

असा विचार करून त्याने राजाकडे निरोप पाठविला की महाराज राजकन्येच्या मानवरचे भूत उतरवायला एक युक्ती आहे. माझ्याकडे

राजानं अमीरला तुसगातून बोलवून घेतले व विचारले -“कोणती युक्ती करणार आहेस तं आज्ञी सता”

अमीर म्हणाला राजकन्येच्या अंगात जी भूतीण शिरली आहे, मी तिला आपल्या एका शिशीत बंद करून ठेवले होते. दुर्दैवाने नेमकी तीच शिशी राज-

कन्येने उघडली. आतां एकच उपाय आहे. आपण राजकन्येचा विवाह माझ्याशी करून घ्यावा. मी त्या भूतीणीला जंगलातलं आयुष्यच या अत पुरातल्या आयुष्यापेक्षा चांगलं असल्याचे समजावून देईन. बाहीतर तिला अत पुरात मज्जा करायला मिळेल आणि ती पंधून हलणार नाही’

हे ऐकून राजाला भाजल्यावर मीठ चोळल्यासारखं झालं. या अत्तराचा खरा हेतू हा होता तर, असेही त्याला वाटले. राजकन्येची विवाह करून घेण्यासाठी याने ही सर्व लबाडी केली होती. राजानं शिपायांना हुकूम केला - याला घेऊन जा, आणि अमावास्याला याला फांसी द्या.

अमावस्या कार हूर नव्हती अमीरने शिपायांचे पांथ धरून त्यांना हुसूनफडे कळवायला पाठविले तो निरोप मिळताच हुसन धावतच आला त्यानं सर्व गोष्टींची चवकशी करून प्रसंगाची कल्पना करून घेतली

तो सगळे राजमांडपात गेला आणि त्याने राजकन्येच्या अंगातले मूत काढण्याची युक्ती त्याला माहीत असल्याचं राजाला सांगितले

राजानं त्याची घट्टा उडवीत विचारलं- 'मरा त्यापूर्वी राजकन्येची विवाह करून देण्याची अट कां नाही सांगून टाकीत?'

"मला तसली अट घालायची नाही माझी एवढीच अट राहिल की, मी राजकन्येसमोर जे काही बोलन, त्याला आडकाठी असतां कामा नये पहिल्याने मला माणसाच्या उंची एवढी एक मोठी वेताच्या तोडाची वृच किंवा झांकण असलंलें एक बरणी आणवून द्यावी" हुसन म्हणाला

हुसन ती बरणी घेऊन राजकन्येकडे गेला आणि म्हणाला-"राजकन्येला या बरणीत उंबव बरणीचे तोंड बंद करून बांधून ठेवा."

तत्क्षण राजकन्या मोठ्याने ओरडून बंधूद होऊन जमिनीवर पडली. सुतिणीला घाटले की राजकन्येबरोबर आपल्याला पुन्हां बंद करण्याचा विचार दिसतो आहे म्हणून ती राजकन्येला सोडून जगन्नात वडाच्या झाडावर पळून गेली

राजकन्या शुद्धीवर आली तेव्हा पहिल्या-सारखी लाजळू अत पुरातील मुलीसारखी चालू बोलू लागली.

राजा खूप झाला त्याने हुसनला मोठे इनाम दिले आणि त्याच्या सांगण्यावरून अमीरला तुरुंगातून सोडण्याचा हुकूम दिला राजाने त्याला एक इनामही देऊन खूप केले त्यानंतर दोघे मित्र आपल्या मावी परतले. त्यांनी आपापली लग्न करून घेऊन छान संसार घाटला

[[Filistocritica

127

38 / 68

बक्षिसाची अदलाबदली

रामसाह्यांना जेव्हां सध होऊन बरेच दिवस झाले तरी फुलवाळ झाले नाही तेव्हा त्यांनी केवळ नाराच्या मुताला इतक घेतला त्यानंतर खास्तीमुताला दुसऱ्या झाला तेव्हापासून केशवच्या कपाळी घरकाम आले तो शिफता सवरला नाही परंतु त्याचा बोरस पुढ एक बोर वितात झाला

केशवने स्वतःच्या अकलेने थोडी चित्रकला शिकून घेतली

एकदा बाबाच्या जमिनदाराने आपल्या धाडविनसाच्या वेळी कवी आणि विद्यावांचा उत्कार करण्याचे जाहीर केले रामसाह्यांनी आपल्या औरस मुताला घेऊन जमिनदाराच्या दाद दिवस समारंभाला हजर झाले जमिनदाराने सर्व कसति प्राविध्य दर्शविणारांना दुसऱ्या दिवशी बक्षिसवेण्याचे ठरवून ठेवे जाहीर केले त्याने खूप म्हणून प्रत्येकाला एकूण फूल दिले, रामसाह्यांच्या मुताला निळघा रंगाचे आणि केशवला तांबडघा रंगाचे फूल मिळाले फक्त केशवलाच तांबडघा रंगाचे फूल मिळाले होते तो आमदाराने किपट होता रामसाह्यांना हेवा वाटू लागला त्यांनी दुसऱ्या दिवशी आपल्या मुताच्या हातगत माल फूल आणि केशवच्या हातात मिळे फूल देऊन दोघांना पाठविले

ताज फुल पाहतच दिवाणाने रामसाह्यांच्या मुताला कोरडघांची शिखावजा बक्षिस दिले आणि मिळे फूल आपल्याच्या केतवला तांब्याची नाथी दिली, अशिफित केवळ जमिनदाराची असंभधाने बागला होता म्हणून त्याला जांभ फूल बंकात त्याला ती शिखा हांगितली होती

लबाडीबद्दल शिक्षा

एका गावी सोमेश्वरराव नावाचे एक श्रीमंत गृहस्थ रहात असत. त्यांनी खूप पैसा मिळविल्या परंतु पैशाची हाव सुटली नाही. त्यांनी कमी मेहनत करून पैसे मिळविण्यासाठी एक युक्ती काढली.

एकदा ते रस्त्यावर फिरपाचा एका भिकाऱ्याला आदरपूर्वक बोलावून त्याला आपली बुक्ती सांगून म्हणाले- 'तू भी सुखविलेल्या युक्तीने जे काही मिळविशील, त्यावला अर्धा वाटा तुझा. तू हे काम करण्यासाठी माझ्या घरी रहायला तयार आहेस का?'

भिकाऱ्याला फार भूक लागली होती म्हणून त्याने विशेष विचार केला नाही आणि सोमेश्वरराव म्हणाले तसे करायला तयार झाला.

त्या दिवशी रात्री सोमेश्वरराव एकदम "चोर! चोर! बाबवा!" असे ओरान

ओरडू लागले. शेजार पांजारचे झोक काठ्या भाले वगैरे घेऊन त्यांच्या घराकडे धावले.

सोमेश्वररावांनी त्या आधी मागचे दार उघडून ठेवले होते आणि आलेल्या शेजारांना चोर त्या वाटने पळून गेल्याचे सांगितले. लोकांनी त्या बाजूने चोर कोठे दिसतो का पाहिले परंतु चोराचा पत्ता लागला नाही. म्हणून निराश होऊन लोक आपापल्या घरी निवून गेले.

सोमेश्वररावांचा डाव साधला. कारण लोक मदतीला आपल्या घराचे दार उघडे राहून धावले होते. सोमेश्वररावांनी ज्या भिकाऱ्याला आपल्या आश्रयाला ठेवले होते, त्याने त्याला शिकवून ठेवून सांगितल्याप्रमाणे शेजारच्या घरांत शिरून जे हाताला आले ते उचलून सोमेश्वररावांच्या घरी आणले होते.

दारे बंद केली पोते उघडून पाहिले. त्यात पुष्कळ मांडी व इतर वस्तू होत्या. भिकाऱ्याची पाठ थोपटून सोमेश्वरराव म्हणाले- "काय रे, तू हे सर्व उचलून आण-लेस तेव्हा तुला कोणी पाहिले नाही का?"

सोमेश्वररावांनी शाबासकी दिल्याने आधीच फुटकंला भिकारी म्हणाला "सर्व लोक तुमचा आवाज ऐकून तुमच्या घरी नव्हते का आले? आता माझा वाटा मला काय हो या."

"काय रे मी तुझा वाटा दिला तर तू तसे कांठ ठवणार? दोन दिवसांनी एक दमच देईन भग जा घेऊन तुला हुवा तिकडे." असे सांगून त्या भिकाऱ्याच्या हातावर दोन रुपये ठेवले आणि त्याला बाहेर पाठवून दिले. नंतर नळघरात सर्व भांडी लपवून ठेवून दिली. तो भिकारी कोणाच्या तरी घरासमोरच्या ओठ्यावर घोरत पडला.

दुसऱ्या दिवशी ठरल्याप्रमाणे सोमेश्वरराव पुन्हा "चोर चोर! म्हणून ओरडले. त्याही दिवशी लोक त्यांच्या मदतीला धावले. त्यांना आलेले पाहून सोमेश्वरराव आगच्या जागी कापरे भरल्यासारखा मांठ्याने बोरडत शरधर कापत पडून राहिले.

लोकांनी त्यांना धीर देऊन उभे करण्याचा प्रयत्न केला तर सोमेश्वररावांनी त्यांच्यापैकी एकाला घट्ट मिठी मारली आणि ओरडू लागले- चोर चोर!"

लोकांना वाटले की कालच्या चोरीची वद्दनात बसल्याने द्रापेत सोमेश्वरराव ओरडत असावेत. म्हणून त्यांना धीर देत म्हणाले- "अहो, काल रात्री तुमच्याच घरात नाही, आमच्या घरातही चोरी झाली. आज रात्री पासून पाळीपाळीने आपल्या हाडीत पाहूरा शायच ठरविले आहे. आता तुम्हाला न्यायचे कारण नाही."

शेजारी निघून गेल्यावर भिकारी आला तो सोमेश्वररावांकडे आपला अर्धा वाटा मागू लागला

सोमेश्वरराव म्हणाले-“अरे, मी त्याच विचारात आहे की ती सर्व बांडी विकून तुम्हा वाटा तुला देईन”

दुसऱ्या दिवशी सोमेश्वररावांनी बाजारात तो चोरीचा सर्व मसल विकला आणि घरी परत येत असता तो भिकारी त्यांना भेटला. तो त्यांच्या बरोबरच त्यांच्या घरी जाऊन आपला वाटा मागू लागला

सोमेश्वररावांनी चकित होऊन त्यांच्याकडे धडाट बघावून त्याला विचारले-“कोण रे तू? कशाआ आला आहेस? काय पाहिजे तुला? हो घराबाहेर नाही तर बाहेर काढीन” त्या विचाराने जे मिळतील ते पैसे घेऊन जाण्याचा विचार केला होता परंतु त्याला हे उत्तर मिळाले आणि त्याच वेळी सोमेश्वरराव श्याम्या देव्हान्यात देवांच्या मूर्तीखाली चोरीचा माल विकून आणलेले पैसे ठेवीत होते

उडवायचे मनाशी ठरविले त्या दिवशी रात्री तो एका झाडाच्या पारावर दोमला असता त्याला कोणीतरी दोघेजण परस्पराशी चोळत असल्याचा आस झाला त्याने डोळे उघडून पाहिले ते चोर होते तो त्यांना भेटला आणि सोमेश्वररावांनी देव्हान्यात ठेवलेल्या पैसांची गोष्ट त्यांना सांगितली. म्हणाला-“मी विलेच्या माहितीप्रमाणे तुम्ही पैसे चोळत आणलेत तर त्यातला वाटा दिला पाहिजे”

चोरांनी त्याची बट मान्य केली. त्यांनी सोमेश्वररावांच्या घरात गिरून त्याचे हात पाय बांधून ठेवले सोमेश्वरराव “कोर चोर!” म्हणून ओरडू लागले

परंतु लोकांनी विचार केला की स्वारी स्वप्नात बघवडत असावी. म्हणून कोणी मदतीला धावला नाही चोरांनी देव्हान्यात लपविलेले सर्व पैसे उचलून नेले त्यांनी भिकान्याला त्याचा वाटा दिला

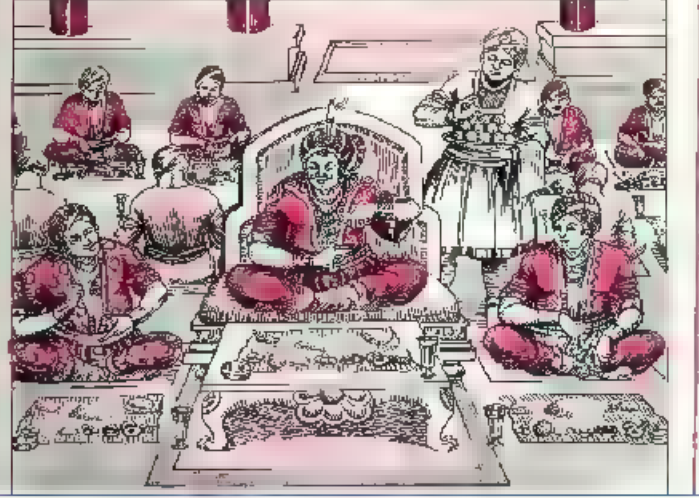
बीज पडली

रत्नपुरचे महाराज रत्नपाल यांनी एकदा वनभोजनाची तयारी केली येवायला असता त्यांनी आपल्या बरबारी तरुणांना आपल्याकडे शेजारी बसायला सांगितले जेकडों लोक पंक्तीसा बसले होते सर्वांच्या पानांवर लाडू वाडले जात होते. वृद्ध विदूषकाच्या पानावरच नेमका लाडू वाडला गेला नाही.

विदूषक धतुसजांकडे जमेथ बळून म्हणाला-“बाबेळी बाबळ बेळत गुसळधार पावसादरीवर बीज पडली तर किती गमत होईल बही?” तेव्हा राजा स्मित करून म्हणाला-“बाबण्यावर बीज पडली तर तु कुठलीण का, हांग”

“को नाही? बाबळ आळ तर तुझ्यापैकी कोणाचेच पान उडणार नाही” तुम्ही लाडूवावर हात ठेवाज या पान उडवस की पडून जाईच.” विदूषक म्हणाला

राजाच्या लक्षात ती गोष्ट झाली त्याने स्मित करून बाळप्याला बोवावून विदूषकाच्या पानावर लाडूवाच्या चार बोट्या बाढविल्या

माणुसकी

श्रवण नावाच्या एका तरुणाने सर्व शास्त्रांचा अभ्यास केला. शिक्षण संपल्यावर तो आपल्या देशाची राजधानी मणिपूर येथे कामाच्या शोधास आला. दर-बारात प्रवेश मिळवण्याचा म्हणजे कोणाची तरी शिफारस पाहिजे किंवा अधिकार्याचा हात गरम केला पाहिजे. त्या शिवाय दरबाराने प्रवेश मिळविणे अशक्य होते. शिक्षण, सस्कार आणि पांडित्य आपैकी एकालाही किमप नव्हती.

हे पाहून श्रवणला फार राग आला. त्याला नोकरी मिळण्याच्या आड येणारे लोक वास्तविक त्याच्याहून अयोग्य आणि झालच्या दर्जाचे होते. योग्यता आणि अधिकार यांचा परस्पर संबंध काय? योग्य-तेला अधिकारासमोर नमावेच लागते.

हे पाहल्यावर श्रवण आपल्या गुरूकडे गेला आणि त्याला आलेला अनुभव निवेदन

करून म्हणाला—“गुरूवर्य! मला असे कळून गेले आहे की सामान्यांचे चालून जिवंत राहणेच माणसाला अशक्य आहे. गुण्याचा मान आहे, त्याच्याच हातात अधिकार आहे. म्हणून मला वाटू लागले आहे की खरे सोद, चांगले वार्डेट हे सर्व नीतिनियम गुंडाळून ठेवून चोरी करून आणि एखाद्याच्या मातवर मुरा चालवूनच माणसाचा उदरनिर्वाह शक्य आहे.”

तेव्हा त्याचे गुरू म्हणाले—“बाबा रे! पण ती कामे करण्यास लागणारे शिक्षण तुला मिळाले नाही. माझ्याकडे तुला जे शिक्षण मिळाले ते तुला माणुसकी काय आहे हे कळायला, पोषक असे शिक्षण होते. कुठपणा करायला त्या शिक्षणाचा उपयोग होणार नाही. तेव्हा तूच सारासार विचार करून काय ते कर.”

श्रवण विचार करू लागला. मनुष्य बरे वार्डेट काम परिस्थितिवाद करतो. त्याचा समस्त शिक्षण आणि मानसिक विकासाशी याकिंचितही तसतो तेव्हापासून त्याने चोरी करून स्वतःची जपजीविका चालविण्याचे ठरविले आणि मणिपूरला परतला.

एके दिवशी मध्यरात्रीच्या सुमारास तो एका घरात चोरी करण्यास ठरवून त्या घराच्या पिछाडीच्या बाजूने घरात शिरला. पिछाडीच्या झोलीतून दिव्याचा उजेड बाहेर उकळत होता. श्रवण लोखी-व्याजवळ भितीला टेकून उभा राहिला आणि आतले घालणे एकू लागला.

अचानक बायकोला सांगत होता—
शेवटी सर्व कर्जदारांनी कर्जाची रक्कम

परत केली म्हणून दहा हजार होत आज घरात आहेत आता मुलीच्या लग्नाला वाट मोकळी झाली.” रंतर त्याने बायकोला होत भरलेल्या पिशव्या ठेवायला दिल्या. निन त्या पेटीत ठेवल्या, श्रवणाने हे सर्व दाराच्या फटीतून पाहिले. श्रवण विचार करू लागला, हे धन चोरून नेणे म्हणजे एक पातक आहे. कारण मुलीच्या लग्नाला विध्न होईल. फालतू धन ज्याच्या तिजोरीत कुजत असेल त्याच्या धरीच चोरी करा-मला हवी. ज्याका देशाची गरज आहे त्याच्या घरात चोरी करणे पाप आहे.

त्यानंतर श्रवणने आपला चोरी कर-ण्याचा विचार बदलला, त्याच वेळी त्याने आपली एकाला पिछाडीची भित बोळांडून

परसात शिरतांना पाहिले. संशय आल्याने श्रवण एका झाडाआड लपून उभा राहिला. दिवे मालवून घरातली मंडळी शोपली नाहीत तोपर्यंत चोराने घरात पाऊल टाकलं नाही. लपून बाहेरच उभा राहिला. स्थानंतर त्याने भितीला भोक पाडले आणि आत शिरला.

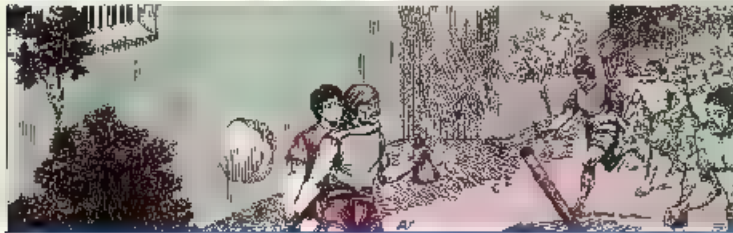
श्रवणाने खिडकीतून पाहिले, चोराने घरात बिरुन घेटीतल्या बेल्या उचलल्या आणि भितीच्या भोकातून निसटून जाण्यासाठी आला. तेव्हा श्रवण बाहेर भितीच्या भोकाशी दबा धरून बसला. भोकातून चोर बाहेर बाल्याजरीवर त्याने चोरला चरछ व मोठ्याने ओरडला- 'चोर, चोर!'

घरातली मंडळी जागी झाली, शेजार-पाजारची मंडळी बाबली आणि सर्वांनी मिळून चोराला खूप वडविले आणि मुद्दामालासह राजासमोर नेऊन उभे केले. जरीची चवकशी राजाच्या समोर झाली तेव्हा राजाने श्रवणला साक्षीदार म्हणून बोलाविले. तेव्हा श्रवण म्हणाला- "महा-

राजा' मी अनेक शोभ्यांचा अभ्यास करून शिक्षण पूर्ण केले आहे. नोकरीच्या शोभार्थ हिंडत होतो एका घरात चोराचा शिरतांना पाहून मला संशय आला. मी त्याचा पाठ लाग केला आणि तो चोरी करून परत येत असता त्याला मी पकडले.

राजाने श्रवणच्या समयसूचकतेची व धाडसाची रूप प्रशंसा केली आणि त्याला मोठे बक्षिस देऊन त्याच्या योग्यतेनुसार दरबाणत नोकरीसुद्धा दिली.

त्यानंतर श्रवण पुन्हा एकदा आपल्या गुरूच्या दर्शनाला गेला. म्हणाला- 'गुरुवर्य! आपण चोरी करण्याचे शिक्षण दिले म्हणते. म्हणून चोरी करायला जाऊन-सुद्धा नीतिनियम आड आले आणि मी माय फिरतो परंतु एवढे माझ मला आठवत आले की चुटपणाने मला उप-जीविकेचे साधन मिळाले नसले तरी हुसन्न्याने जा दुष्टपणा करून नीतिनियम मोडले त्यामुळेच, माझा उपपनिर्वाहाचा मार्ग मोकळा झाला."

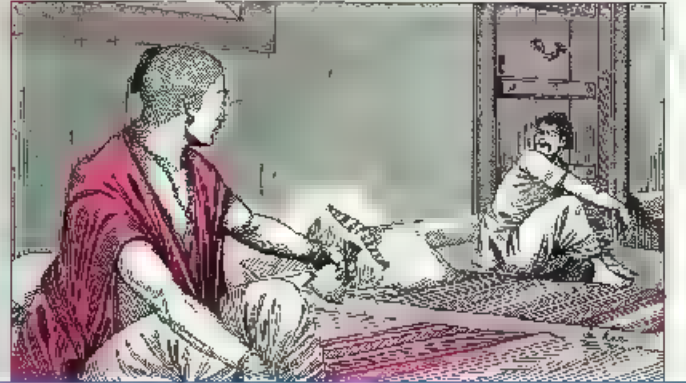
चोरच चकला

एका विद्वान पंडिताचा महाराज कृष्णदेवरावांनी त्याच्या विठ्ठलेची पारख करून त्याचा सत्कार केला व एक हजार सुवर्णमुद्रा दिला. तो पंडित सुवर्णमुद्रा घेऊन एका धर्मशास्त्रज्ञाकडे जाऊन उतरला. धर्मशास्त्रज्ञाने त्याला लोकांना कसे कोणास डाकड कडले की तो एक चोर पंडित वगैरे आणि राजाने त्याला एक हजार सुवर्णमुद्रा दिल्या आहेत.

राजी त्या पंडिताने आपले अंधकण अंधरे आणि शोपला थोड्या वेळाने एका माणसाने घेऊन दुसरीकडे जागा होती तरी त्या पंडिताच्या शेजारीच आपले अंधकण अंधरे आणि शोपणा ही चोर होव.

महाराजांच्या सुमारास सर्व भोक छान शोपले आहेत चोराने त्या पंडिताची पिशवी उघा काढून काढून नेली आणि उघडून पाहिली पिशवीत महत्वाचे असे काही नसत त्याने पंडिताच्या विठ्ठलाच्या अवलंबास त्याला कळू दिल्याशिवाय चापपूर पाहिले पण सुवर्णमुद्रा मिळाल्या नाहीत.

जा चोर राजासह पंडिताने त्या सुवर्णमुद्रा कोडे ठेवल्या आहेत हे पहावे म्हणून जागत राहिला. उघाडल्यावर पंडित उठून बसता तो खरड उडला आणि त्याने चोरालाचोरच त्याच्या उघाडालून सुवर्णमुद्रा काढून आपल्या पिशवीत ठेविल्या आणि आपल्या मागी निधूस गेला. चोर चकित होऊन पळून राहिला.

धर्मदेवता

एकदा पार्वतीच्या मनात जाले की धर्मदेवता भूलोकान नीतीधर्माचे कसे पालन करीत आहे व सत्त्वचरित्र लोकांचे रक्षण वगैरे कसे करीत आहे, पाहिले पाहिजे. पार्वतीची ती इच्छा पूर्ण व्हावी म्हणून शंकराने तिला विजयपूर राज्यात पाठविले.

विजयपूरच्या गादीवर अमरसेन नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्यांच्या दरबारात विवेकवर्मा नावाचा एक उच्च अधिकारी होता. तो अत्यंत नीतिवान आणि स्वामिभक्त होता. त्याच्या हाताखालच्या अधिकाऱ्यांना लाचलुचपत वगैरे करता येत नव्हती. या लाचखोर अधिकाऱ्यांचा प्रमुख सुरेंद्र नावाचा एक दुष्ट माणूस होता. त्याने लाचखोर शाकादाराच्या मदतीने विवेकवर्माला गोत्यात आणण्याचा कट केला. त्यांनी सर्वानी मिळून एक हजार सुवर्णमुद्रा एका भांड्यात ठेवून ते भांडे विवेकवर्माच्या

घरासात पुरून ठेवून दिले. त्यानंतर त्यांनी सर्वांनी मिळून राजाच्या नांवी एक गुप्त पत्र पाठविले. त्यात विवेकवर्मा पहिल्या नंबरचा लाचखोर असल्याचे लिहून पुढे त्याने लाच खाऊन जमविलेले सर्व पैसे आपल्या घराच्या घरासात ईशान्यला पुरून ठेवले असल्याचे व पाहिजे तर महाराजांनी प्रत्यक्ष पाहून खात्री करून घ्यावी वगैरे लिहिले होते. पत्र अर्थातच विनावी होते.

पत्र मिळताच राजाने काही शिपायांना बरोबर विवेकवर्माच्या घरी जाऊन परसातील ईशान्येकडील जागा खणून पाहिली. त्यात एक भांडे सुवर्ण मुद्रांपैकी खडे भरलेले मिळाले.

विवेकवर्माने राजाला समजावून सांगितले की त्याच्या शत्रूंची ही कारवाई असावी. भांड्यांतल्या सुवर्णमुद्रा नाहीसा होऊन त्याच्या जागे खडे आले ते असे. लाच-

चोराने पाहिले होते. तो ते भांडे विवेकवर्माच्या घरी नसत असताना त्यांच्या पाठोपाठ गंदा होता. लाचखोर भांडे पुरून निघून गेल्यावर सुवर्णमुद्रा काढून भांड्यात खडे भरून तो पसार झाला होता.

अशात हेने धर्मदेवतेने विवेकवर्माचे रक्षण केले. पार्वतीने ते प्रत्यक्ष पाहिले.

आमला कट फसलेला पाहून सुरेंद्र जास्तच निडला. तो व त्याचे साथी निराश होऊन स्वस्थ न वसता नवीन कारस्थानाचा विचार करू लागले. त्यांनी खूप विचार करून नवीन कारस्थान रचले. त्यानंतर सुरेंद्रने एके दिवशी रात्री विवेकवर्माच्या घरी आपल्या दोघां अनु-

यांना व आभूषण घालून एका बाईला पाठविले. ते विवेकवर्माच्या घरी जाऊन म्हणाले— दिवाण, आम्ही प्रवासी यात्री आहो. शमच्या जवळ पुष्कळ वन व दागदागिने आहेत. आजची रात्र आम्ही आमचा सर्व ऐवज आपणांकडे ठेवावा. म्हणतो उद्या गावी जाताना आम्ही आपला ऐवज घेऊन आऊ.

विवेकवर्माने त्यांचा ऐवज घेऊन सुरक्षित स्थानी ठेवून दिला.

राजाच्या घरी त्याच दिवशी एक निनावी पत्र आले. विवेकवर्मा पहिल्या नंबरचा लाचखोर आहे. त्याने एकाकडून खूप पैसे व जडजवाहीर घेऊन त्याला सोवून दिले आहे. शकती घेऊन पाहिल्यास सर्व

माल सापडेल व जोर मुद्दामालासकट पकडला जाईल

त्या विवशी रात्री राजा शिपायांना बरोबर घेऊन दिवाणाच्या घरी गेला. घराची झडती घेऊन पाहिली, परंतु मजल लिहिलेला माल मिळाला नाही

विवेकवर्माने ते तिनाची पत्र वाचून राजाला समजावून सांगितले की महाराज, या पत्रातला काही अर्थ खरा आहे आज संध्याकाळी दोघे पुरुष व एक स्त्री माझ्या कडे आले होते. त्यांनी मला सांगितले की ते यापेकून आहोत व त्यांच्याकडचा ऐवज समशाळत खोरी घाण्याची भीती असल्याने तो माझ्या घरी ठेवावा त्यांनी आपला ऐवज माझ्या घरी ठेवला. परंतु काही वेळाने त्यांच्यापैकी एक पुरुष व एक स्त्री दोघ आली व हे सांगून की त्यांना लवकर वाकी परतायचे आहे, आपला ऐवज जतन घेऊन गेले

विवेकवर्मा ही गोष्ट राजाला सांगतच होता, त्याच वेळी काही शिपाई एका

पुरुषाला व एका स्त्रीला घेऊन येऊन आले. म्हणाले-“महाराज! ही दोघ पुष्कळसा माल घेऊन राजघारी बाहेर पळून जात होती वाम्ही ससायवळून यांना घरले तब्बो कळले की त्यांना सुरंदन सांगितल्याप्रमाणे त्यांनी ते केले. विवेकवर्माला वाटेले ते कळून त्याच्या पदावरून हुसकावून लावण्यासाठी महाराजांना ही लबाड असल्याचे दाखविण्याच्या दुष्ट हेतूने हे सर्व नाटक रचले होते परंतु विवेकवर्माच्या घरी ऐवज ठेवल्या नंतर या दोघांच्या मनात एक दुष्ट विचार आला की, सुरंदलाच को फसवू नये व त्यांनी तो ऐवज लांबविला”

त्यानंतर राजाने सुरेंद्र आणि त्याचे साथीदार यांची शकशी करून त्यांना योग्य ती शिक्षा केली विवेकवर्मावर कोणते ही कुटाळ आले नाही त्यांच्या विषयी राजाच्या मनात आदर वाढला

ते सर्व पाहून पांचवी घमंदवतीची शस्त्रा करीत कैलास पर्वतावर परतली

शोक करीत बसलेल्या रामचंद्राला विभीषण काय म्हणत होता ते कळले नाही म्हणून काही वेळाने रामाने स्वतःला आवरले व विभीषणाला म्हणाला- ‘विभीषणा, तू आतांच काहीतरी मला सांगितलेस मला ते बरोबर कळले नाही पुन्हा सांग.’

विभीषण पुन्हा सांगू लागला -

“रामा तू भिन्नाकारण शोक करीत आहेस आणि जाम्हाला सुद्धा दुःखी करीत आहेस ज्ञानंद होतो आहे तो तुझ्या सत्रूला. राजासांचा वध करून सीतेला पुन्हा प्राप्त करणे हाच तुझा हेतू असेल तर युद्ध चालू ठेवले पाहिजे लक्ष्मणाला चानर सैन्याबरोबर देऊन निकुंजि क्षेत्रात

पाठव. इंद्रजिताची युद्ध करून त्याचा वध करायला त्याला सांग इंद्रजित होम करण्यासाठी निकुंजिभनात गेला आहे त्याचा तो होम जर पूर्ण झाला तर आपणां सर्वांचे मरण टळणार नाही ब्रह्मदेवाने इंद्रजिताला तसाच वर दिलेला आहे त्याच्या होमाला विघ्न बाले तर लक्ष्मणाच्या हाती इंद्रजिताचे मरण निश्चित समज. इंद्रजित भेला तर राजाण आणि त्याचे उरलेले साथीमित्र भेल्यासारखेच’

रामाच्या आज्ञेने लक्ष्मणाला इंद्रजिताचा वध करून घायला सांगितले. त्यासाठी लक्ष्मण वानरांचे बलाढ्य सैन्य घेऊन निघाला अल्लूक सैन्य मुद्दा बरोबर गेले निकुंजि वनाची वाट दाखविण्यासाठी

विभीषण स्वतः निघाला. लक्ष्मणाबरोबर हनुमानही निघाला.

निघतांना लक्ष्मण सोन्याने सडविलेले वनूप्य, बाण घेऊन आणि कवच धारण करून गेला दुरूनच राक्षसांचे फार मोठे सैन्य व्यूह करून होमाच्या रक्षणासाठी उभे असलेले दिसले.

विभीषण म्हणजे राक्षससैन्य लक्ष्मणाला दाखवून म्हणाला- 'इंद्रजिताचा होम पुरा होण्यापूर्वीच इतर सैन्याने राक्षस सैन्य उध्वस्त केले पाहिजे. तू तो व्यूह भेद करून पुढे जा. तेव्हा इंद्रजित तुला दिसेल. तेव्हा तुला त्याचा वध करताना दिसेल.'

त्याप्रमाणे वावर, सल्लूकांची सैन्ये लक्ष्मणाच्या पाठीपाठ राक्षसांच्या व्यूहावर तुटून पडली चोर पुढे झाले. आपल्या सैन्यात हाड्याकार उडालेला एकूण इंद्रजित आपला होम अर्धवट सोडून उठला आणि आपल्या रथात बसून मुड करण्यास सज्ज होऊन आला.

विभीषण आणि लक्ष्मण दोघांना निकुंज-वनात इंद्रजित होम कोठे करणार हे माहीत होते. तेथे एक काळाकट्ट महावृक्ष होता. इंद्रजित तेथेच घली बैठक घुडाला धेंपार होता. त्यानंतर मुड करताना तो कोणत्या दिसलाच नव्हता.

हे सर्व विभीषणाला माहीत होते व त्याने ते लक्ष्मणाला सांगून ठेवले होते. म्हणून लक्ष्मण थोड्यादिवस वेळ न घालवता त्या महावृक्षाजवळ येऊन उभा राहिला होता. त्याच सुमारास रथात बसून इंद्रजित सर्व तयारी करून त्या महावृक्षाजवळ आला.

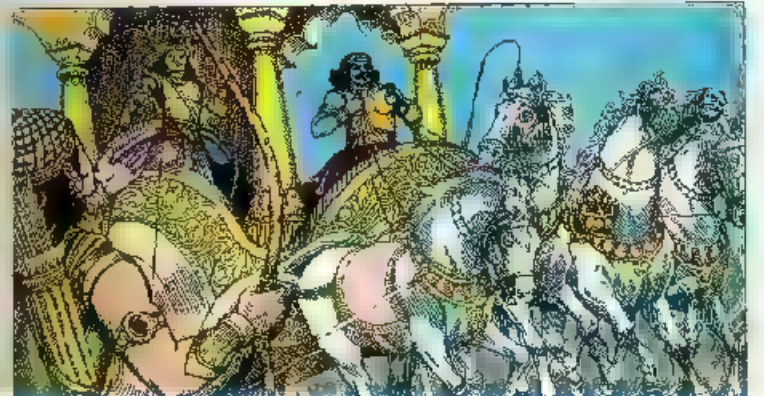
लक्ष्मण त्याला म्हणाला "मी तुला मुड करायला येण्यासाठी आह्वान करीत आहे. ये माझ्याशी युद्ध कर."

इंद्रजिताने लक्ष्मणाचे ते आह्वान एकले व त्याच्याबरोबर विभीषणाला आलेला पाहून संतापून तो म्हणाला "विभीषणा, तू माझा असतो आणि लक्ष्मणाला तू माझ्या

तू माझ्या पित्याचा सख्खा भाऊ! माझ्याशी काय कर? तू बर्भटही दुरात्मा आहेस. तुला दंडमित्र, कुळधर्म, स्वतःसंबंध वगैरे पैकी काहीच कसे नाही रे? आपल्या सख्ख्या बांधवांना सोडून शत्रूचा दासपुत्रास झाला आहेस! तुझे नातेवाईक तुझ्या नावाने 'छि धू' करीत आहेत. थोर लोक तुला नावे ठवीत आहेत. आप्तमित्रात राहून मरण्यात जो थोरपणा आहे आणि जत्रूला सामील होऊन त्याच्या कुपेवर जगण्यात जो हीनपणा आहे तो तुला कळत नाही का? माझा तू सख्खा चुलता आहेस आणि तू माझा हीन भंग करून तू माझा अशा

तऱ्हेने अपकारण केला आहेस. असे मीच कर्म दुसरा कोणी कधी करण शक्य नाही."

सर्व निमूटपणे ऐकून घेऊन शेवटी विभीषणाने खडबून उत्तर दिले म्हणाला- "माझा स्वभाव तुला माहीतच आहे. सात्विकवृत्तीने मी राहलो, कोणी अधर्म केलला मला आवडत नाही. नाहीतर मी आपल्या रावाला कधी सांडले असते का? त्याने कोणते दुष्कर्म केले नाही? त्याचे फळ सर्व राक्षस वंशाला भोगावे लागत आहे. लवकरच त्याच्याबरोबर सर्व लोकांचे वरवटा फिरणार आहे. तुला मरणही जवळ येऊन ठेवले आहे. मला काय वाटेल ते

स्वतः लावी म्हणावितसि? आतां तुला प्रताप काय तो दाखव "

इंद्रजिताने झरवृष्टी करून लक्ष्मणाने सर्व अंध क्षतविक्षत केले लक्ष्मणाने इंद्रजिताला स्वतःस्नात आतले. दोघ शोषात समसमानच होते

काही वेळ बुद्ध होत राहिल्यानंतर बिभीषणाला इंद्रजिताच्या तोंडावर भयाची रेखा दिसली. तो लक्ष्मणाला म्हणाला- 'इंद्रजिताला बरेच लातल्यासारखे दिसते आहे त्याचा शोषट करायला हीच वेळ अनुकूल आहे "

लक्ष्मणाने आपली जास्त तीक्ष्ण बाण सोडून इंद्रजिताला नामोहरम केले इंद्रजित जेव्हा होऊन पडला

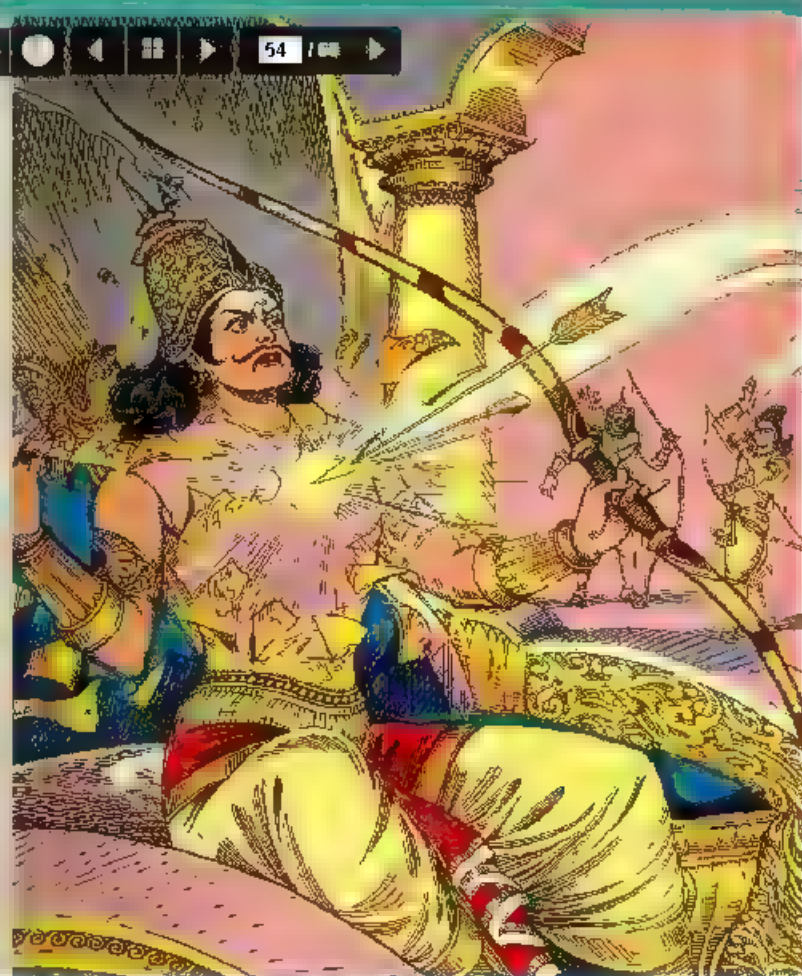
थोड्या वेळाने बुद्ध जाल्यावर समोर लक्ष्मणाच बसला. इंद्रजिताला स्वतःच्या पराक्रमाची आठवण झाली त्याने लक्ष्मणावर आणि स्थावून बास्त बिभीषणावर कष्ट होऊन बाणांचा वर्षाव केला

लक्ष्मणावर त्या बाणांचा काहीच परिणाम झाला नाही. तो इंद्रजिताला म्हणाला-"युद्धात जयाची अपेक्षा ठरणा- च्याने असले पुढे बाण सोडावयाचे असतात का?" असे म्हणत लक्ष्मणाने निवडक बाण सोडले

तु म्हण तु मृत्यूच्या दारात बघा असतांना तुला मी काय बोलू? परंतु मायारूप सीतेचा वध करून तु राम लक्ष्मणांचा अपमान केला आहेस आतां लक्ष्मणाच्या हाती त्याचे फळ तुला भोगावे लागेल "

लक्ष्मणाकडे पाहून इंद्रजित म्हणाला- "त्या रात्री माझ्या बाणाचा प्रताप गहून युद्धात तु माझ्याची युद्धाला आला आहेस तेव्हा पुढी बुद्धी संद तरी नव्हती आहे किंवा तुझी क्षमता बघे तरी नव्हती आहेत."

लक्ष्मणाने त्याच स्वरात उत्तर दिले- "चोरासारखा लपून युद्ध करणार तू,

केले आहे. हा इंद्रजित तेवढा वरला आहे. याका वाटेला लावलात की रावणाला विचारणारा देखील कोणी राहणार नाही. मी याका ठार केला असता, परंतु तो माझ्या भावाचा मुलगा, म्हणजे माझ्या मुलासारखाच आहे. मी त्याला मारणे पुत्रहत्तेच्या पापासारखे होईल. इंद्रजिताच्या मदतीला जे सैन्य आहे ते समूळ नष्ट करा.”

ते ऐकून वानरांनी जयघोष केला आणि राक्षस सैन्यावर तुटून पडले. विभीषणाने आणि त्याच्या संन्यानीसुद्धा राक्षस सैन्यावर हल्ला केला.

अभ्यंतरी लक्ष्मणाने इंद्रजिताच्या सारख्याचा शिरच्छेद केला. तेव्हा इंद्रजित स्वतःच रथ हाकीत युद्ध करू लागला. ते खरोखरी कौतुक करण्यासारखेच त्याचे कौशल्य होते. परंतु लक्ष्मणाने त्याच्या वाटेवर जास्तच धडपळे उभे केल्यासारखे युद्ध केले. तेव्हा मात्र इंद्रजिताचा धीर खचला. त्याच्या तोंडावर ती गोष्ट उमटली. म्हणून वानरांचा उत्साह जास्त वाढला.

प्रमाथी, सरभ, रभस, शंभुबाबन चौघां वानर वीरांनी इंद्रजिताच्या रथाच्या चारी घोड्यांचा समाचार घेतला. ते चारही घोडे रस्त ओकून जमिनीवर

इंद्रजित रथावरून जमिनीवर खडी टाकून लक्ष्मणावर बाण टाकीत पुढे येऊ लागला. त्याच्या आजूबाजूला मदतीसाठी राक्षसवीर पावले. इंद्रजित त्यांना म्हणाला—“तुम्ही युद्ध करीत रहा. मी राजधानीत जाऊन आणखी एक रथ घेऊन येतो.”

तो स्वाप्रपाणे लंका नगरीत गेला. एक उत्तम रथ सिद्ध केला आणि त्यात बसून पुन्हा युद्धाला बाला. त्याला पुन्हा द्विगुणित उत्साहाने युद्धाला जालेला पाहून लक्ष्मणाला व विभीषणाला आश्चर्य वाटले.

वा खेपेस इंद्रजिताने वानरसैन्यावर बाणांचा मारा करून त्याचा विध्वंस करण्याचे जणूकाही ठरविले होते. तेव्हा लक्ष्मणाने एक बाण सोडून इंद्रजिताचे धनुष्यच तोडून टाकले. नंतर त्याच्या सारख्याला यमसदनी पाठविले. तरी देखील इंद्रजित युद्ध करीत राहिला, एवढेच नव्हे तर विभीषणाला त्याने आपल्या बाणाने विद्ध केले. तेव्हा विभीषणाने रुष्ट होऊन आपल्या बंदेने इंद्रजिताच्या रथाचे घोडे ठार केले.

त्यानंतर इंद्रजित आणि लक्ष्मणाने परस्परांवर दिव्यास्त्राचा प्रयोग केला. शेवटी लक्ष्मणाने प्रयोग केलेल्या ऐंद्रास्त्राने

इंद्रजिताचे डोके उडाले व जमिनीवर आदळले.

विभीषण आणि वानरवीर जयघोष करू लागले. वानर द्विगुणित उत्साहाने राक्षससैन्यावर तुटून पडताच राक्षस रणांगण सोडून लंकेच्या वाटेने पळून गेले.

इंद्रजित मेल्यावर वानरांचा आत्मविश्वास वाढला. त्यांनी लक्ष्मणाचा जयजयकार करून त्याच्या शौर्याची फार प्रशंसा केली. लक्ष्मणाने रामाकडे जाऊन त्याला नम्रपणे नमस्कार केला व तुझे काम करून आलो असे धर्तरीत बाजूला उभा राहिला. रामाने शांति आलिंगन करून लक्ष्मणाची पाठ धोपटली व म्हणाला—

“इंद्रजिताचे मरण म्हणजे रावणाचा उजवा हातच गळून पडल्यासारखे आहे. आता रावणाचा वध सहजा होऊ शकेल.” असे म्हणत लक्ष्मणाच्या अंगावर पडलेल्या जखमांचा औषधोपचार करायला रामान मुषेणाला सांगितले.

इंद्रजिताबरोबर बुद्धाला येऊन शीर्षाने जागोजागी युद्ध करीत असलेले राक्षस इंद्रजिताच्या अन्धाची बाती ऐकून हतोत्साह झाले. ते शोक करीत रावणाकडे धावले. विभीषणाच्या मदतीने लक्ष्मणाने इंद्रजिताचा वध केल्याचे वृत्त त्यांनी रावणाला सांगितले. ती दुःखवार्ता ऐकून रावण बेगुद होऊन पडला.

युद्ध आल्यावर वापल्या घुर घराकमी मुलाच्या बाधाबद्दल तो बराच वेळ शोक करीत राहला. तो शोक हळूहळू ओघात बदलत गेला. सीतेचाच धिस्छेद करून टाकावा असे त्याला वाटू लागले. तो समोर उभे असलेल्या राक्षसांना म्हणाला—

“माझ्या मुलाने मायारूप सातचा वध वानरांसमक्ष केला होता. मी या सीतेचाच वध करतो. रामावरचे तिचे प्रेम यत्किंचितही कमी न झाल्याबद्दल मी तिचा वध करतो.” असे म्हणत त्याने तलवार उपसली आणि अशोकवनाकडे, सीता होती तिकडे, निघाला.

ते ऐकून मंदोदरी व त्याचे मंत्री रावणाला त्या पुष्कर्मपासून परावृत्त करण्यास धावले.

मंदोदरी रावणाला म्हणाली—“बातां तरी सीतेला राक्षसकडे पोचती कर आणि सर्वनाशापासून स्वतःचे व राज्याचे रक्षण कर.”

“तुला जो राग आला आहे तो रामावर काढ. सीतेचा वध करून काय मिळणार?” रावणाचे मंत्री म्हणाले.

रामाचा वध हेच आपले मुख्य कर्तव्य आहे, सीतेचा वध नाही, हे समजून रावणाने उग्र लंकायज्ञ सुरू केला.

बाघा जतीन

बाघा म्हणजे बाघ. त्याला हे नाव कसे मिळाले! तर एक कारण झाले. एके दिवशी सकाळी रमाच्या गावा शेजारी एक वाघ आला असता एक लहानसा मुल हाती बेंजळ जतीन रमाच्याशी झुंजला व बाघाचा ठार केले. बाघाने त्याला बोरबाडले, परंतु डॉक्टर म्हणतात त्या जतीन ‘केवळ बारमबलाने’ बांजला.

बाघाचा ठार करण्यावरच जतीनचे काम बांधले नाही. त्याला चिह्नाची—मातृभूमीवर कव्वा करून बसलेल्या हिटीमांशी—त्याला झुंजावचे होते. स्वामी विवेकानंद आणि श्री अरविंद यांनी सांगितलेले राष्ट्रीय चैतन्य त्याच्या रोमारोमात भिनले आणि परकीयसत्ते विरुद्ध बंडाचे निहाण उभे करण्यासाठी त्याने लढणाऱ्यां एक

त्याने त्या तक्राराला साठीकाठी किरविणे व इतर व्यायाम आणि बंदूक आसविणे शिकविले. त्यांनी भारतीय स्वातंत्र्यासाठी प्राणोत्सर्ग केला. त्यांच्या गुप्त कारवायांच्या मुळाशी जतीन असल्याचे कळल्यावर सरकारने त्यांना अटक केली.

भारतीय स्वातंत्र्याच्या लढ्यासाठी आधुने आणगाच्या जर्मन बोटीचा ब्रिटिश बोटींनी पाठलाग केला. त्यांच्या हातात सायडण्यापूर्वी जर्मन बोटीने सर्व जहाजांस्ते समुद्रात फेकली. ही गोष्ट कळल्यावर जतीन म्हणाला- "म्हणजे परकीय मदतीवर अवलंबून चालायचे नाही!"

जतीनला धमक्या दिल्या, त्याची छळणुक केली. परंतु त्याने कोणतीही कटासली गुप्त गोष्ट बाहेर पडू विसी नाही. धय बाळवूनही तो मार्गावर वेत नाही असे पाहून त्याला धन-दीनतीचा आणि ऐशवाराचा लोभ दाडबिला. तेव्हा त्याने देखलावर जोराने हात आपटून "तोंडे बरे करा" म्हटले. हेबल मोडले.

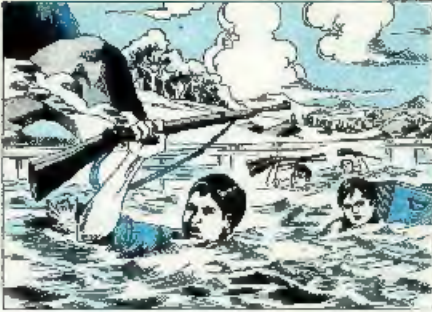
पुढे काय करायचे हे जतीनने ठर-विण्यापूर्वी सरकारच्या हेरांचा त्याच्या सर्व गुप्त ठिकाणांचा मोबलासला, पोलीसांनी त्याला व त्याच्या अनु-यायांना पकडण्यासाठी येण्याचे ज्या दिवशी ठरविले होते. त्या दिवशी खूप पाऊस पडत होता. तसे जतीन व त्याचे साथीदार त्याच्या हातावर तुरी वेडून निघटले.

कोणताही आरोप लागत न असल्याने खेवटी जतीनला सोडवावे लागले. अख्यतरी त्याने आपल्या सगळींवररांना बंड यत्नस्वी व्हावे म्हणून गस्तास्ते आज्ञासला युरोप जहात पाठविले. जर्मनांनी मदत करण्याचे यत्न विले. जतीन आपल्या तिका साथीदारांसह बालासोर रजो-कण्या एका जुन्या घाटानजळ आधुने

डाव कसल्याने पोलीसांनी ओरडा सुरू केला की, भयंकर चोर आणि लुटेरे पडून गेले. त्यांना पकडून देणा-ऱ्यांना बडिस मिळेल, असे त्यांनी बाहीर केले. हे चार तरण माळ लपतलपत स्वतःचा बचाव करीत ज्वबलंज नदी काठी येऊन पोचले.

तिचले भाषकरी त्यांना चोर चुटेरे समयून ओरडले. परंतु ते तळण न यावरता बंदुकी आणि दाख्खोळा घेऊन नदी ओलांडून पसार झाले.

पोलीस व हेमिनांनी धुकडी तेथे आमी तेव्हा एका मातीच्या विंगारर कुहपाळाड से लडा घायला तयार होऊन बसले. कित्येक तास गोळ्यांचा माग होत राहिला. स्वः चौथांच्या गोळ्यांच्या माण्याने अनेक इशान पोलीस जमिनीवर ओळले. स्वतः रस्त्यावाड झाले असूनही त्यांनी जख्मे खावी डेवली नाहीत. दाख्खोळा सधे-पर्यंत लढत राहिले.

गेवटी जलीन पकडला गेला. परंतु त्याच दिवशी रात्री तो बरक पावला. त्याला कंद करणाऱ्यांना तो म्हणाला- "माझ्या अनुयायांना जिला करू नका. सर्वांना ही जबाबदार आहे।" पोलीस कमीशनर सर जार्जस टिगाटने जतीनविचपी हे उद्धार काढले- "सर्व भारतीयांना एका मुरबहादूरपला

गोष्ट मथळा चढाओढ

या गोष्टीला उत्तम मथळा सुचवून रु. २५ मिळवा!

?

हसन व अली नांवाच्या दोघां बरकांमध्ये एका बकरीसाठी भांडण झाले. दोघे ती बकरी त्यांची असल्याचे सांगू लागले. भांडण वाडतच गेले. ते पाहून त्यांच्या भोळकीच्या बार-बोरांनी त्यांना जुहा नावाच्या स्वायाधिकाकडे आज्ञा तक्रार करावया सल्ला दिला. जूहाने त्यांना विचारले- "एवढे भांडण ज्याचे कारखाने काय घडले?"

"प्रभो! ह्या बकरीला मी लहानपणापासून आपल्या घरी पाळले आहे. एके दिवशी ही एकाएकी नाहीशी झाली. मी ह्याच्याकडे बकरीला पाहून झाला माझी बकरी चोरल्याचे साबितले. पण हा म्हणतो की मीच त्याची बकरी बांढन गेली आहे. हा सपसेल बोटे कोलतो आहे." हसनने विवेचन केले.

अलीने दीर्घ शोषट समितकी. म्हणाला- "बकरी लहानपणापासून मीच पाळत आलो आणि हसनने ती चोरून नेली."

जुहाने दोघां फियाब करणाऱ्यांचा चेहरा खोच लखरेने सडून निघाळ दिला- "ही गोष्ट सर्वांच्या माहितीची आहे की दोघे अण जवळजवळ बारड दिवस रहात आले तर त्यांच्या चेहऱ्यानीहऱ्यात बरेच साम्य येऊ लागते. तुम्ही अलीचा चेहरा बरा पट्टा! बिलकुल बकरीसारखा आहे की नाही? म्हणून ही बकरी त्याचीच आहे." असा निकाल सांगून तो आपल्या वाटचावर बसून निघाला.

हसन चिडला. तो जूहाकडे पडून म्हणाला- "बरोबर म्हणता आहां तुम्ही, म्हणून हे गाढव आणि जूहा सोबांमध्ये खरोखर गाढव कोण आहे, कळत नाही खरे!"

★

★

★

वरील गोष्टीला उपयुक्त होईल असा एक छंदर मथळा विचार करून एका काड्यावर स्वतःच्या परकासह सिद्धून "गोष्ट मथळा चढाओढ", 'बोबोबा', चंदामामा प्रकाशन, २ व ३ अर्काट रोड, बडपळणी, बडाल ६०० ०२६ या पत्त्यावर पाठवा.

२० एप्रिल १९७७ च्या आत पोस्टकार्डे पांचवे राहिले. त्या काड्यावर 'कोटी चढाओढ परिचय' देता कामा नये.

चढाओढीचा विकास जून १९७७ च्या आवोकात जाहीर करण्यात येईल.

बंगुवारी महिन्यातल्या चढाओढीचा विकास (मथळा) "डाव उलटला"

कोटी चढाओढ परिचय देता कामा नये.